

Tijdschrift voor geschiedenis van stad en provincie Utrecht • 86^e jaargang • augustus 2013 • losse verkoop €2,50

Oud Utrecht 4

hart voor historie en cultureel erfgoed in de provincie Utrecht

**Onthulling identiteit humorist
Utrechtse Dada-avond**

Honderd jaar Rosarium

Macht en pracht op Monumentendag

ontwerp
van
communicatie

info@jeroentirion.nl

GRESNIGT
&
VAN KIPPERSLUIJS
Advocaten

Gresnigt & Van Kippersluis Advocaten is een advocatenkantoor met vestigingen in Utrecht, IJsselstein, Woerden en Deventer.

De juridische dienstverlening kenmerkt zich door een gedegen aanpak en een persoonlijke benadering. Op deze wijze is Gresnigt & Van Kippersluis Advocaten al meer dan vijftig jaar met recht een goede partner.

Voor meer informatie: mr J.J. Degenaar, Biltstraat 97, Utrecht (030 - 231 66 31) of www.gvk-advocaten.nl

de lantaarn spreekt

wandel- en vaarroutes langs
de Utrechtse grachten

Onder deze titel presenteert Vereniging Oud-Utrecht ter gelegenheid van het 90-jarige jubileum een gids met teksten en foto's van alle Utrechtse lantaarn-console's. Voor u gratis af te halen bij HUA binnenstad of kantoor UMF tegen inlevering van strookje. Ook te koop voor € 10,- bij de Utrechtse boekhandel in de binnenstad.

De kracht in vellen offset

Roto Smeets

Een bedrijf dat vecht voor de successen van zijn opdrachtgevers. Roto Smeets GrafiServices is gespecialiseerd in vellen offset en bedient zijn nationale en internationale opdrachtgevers vanuit twee locaties. Van advies tot persoonlijke begeleiding van pre-media, nabewerking, pre-distributie tot distributie.
Strong, sharp, safe & fast.

GrafiServices

Utrecht

T 030 - 282 28 22

Eindhoven

T 040 - 250 50 00

www.rsgrafiservices.nl

rsgrafiservices@rotosmeets.com

Roto Smeets GrafiServices is onderdeel van Roto Smeets Group.

 VAN ZOELLEN
AANNEMERSBEDRIJF

Uw aannemer:

- flexibele organisatie
- uitstekende prijs/kwaliteit verhouding
- tevreden klanten bepalen ons succes
- wij doen wat we zeggen
- grote betrokkenheid bij klant en project
- wij maken bouwen voor de opdrachtgever tot een feest

Meer weten? Bezoek onze website www.vanzoelen.nl

aannemersbedrijf van Zoelen bv
Nevadadreef 58, Utrecht
tel 030 - 263 11 11

Inhoud

112

Fred Vogelzang

Macht & Pracht rond de Vrede van Utrecht

Open Monumentendag, 14 september 2013

114

Rudo den Hartog

'De spits van Utrecht's parken-schoon'

Een eeuw Rosarium (1913 - 2013)

120

Signalement

122

Edward Munnig Schmidt

Honderd jaar tussen Vecht en Angstel

Oudheidkundig Genootschap Nijfartlake

Utrechtse historische verenigingen 3

124

Fred Vogelzang

Spanning tussen compleet verhaal en beperkt venster

Boekbespreking

126

Niels Bokhove

De anonieme humorist op de Utrechtse Dada-avond

133

Huib Leeuwenberg

Herinneringen aan Cornelis Dekker (1933 - 2012)

135

Agenda

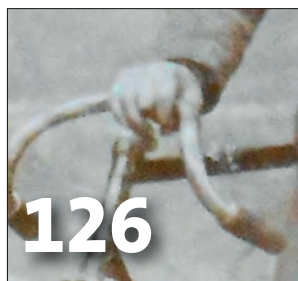
Utrechtse macht en pracht

Wie macht heeft, wil dat laten zien door imposante gebouwen en rijke interieurs. Verschillende van de voorbeelden die de stad Utrecht daarvan telt, zijn toegankelijk tijdens de Open Monumentendag. Speciale aandacht is er voor de panden die een rol speelden tijdens de Vrede van Utrecht.

'Flora's schoone kinderen'

Kort na de opening in 1913 bezochten iedere zondag duizenden Utrechters het Rosarium aan de Prinsesselaan. Nu, honderd jaar later, ligt het rozenpark er nog goed bij, maar zo vanzelfsprekend is dat niet. Verschillende keren hing het voortbestaan aan een zijden draadje.

Humorist schrijft Dadageschiedenis

Gewapend met een kapstok vol rommel beklom hij op 29 januari 1923 tijdens een Dada-soirée onverwacht het podium van K&W aan de Mariaplaats. Zijn daad werd wereldberoemd, zijn identiteit bleef altijd verborgen. Tot nu.

□ OMSLAG: DE HUMORIST DIE HOOGSTWAARSCHIJNLIJK OPTRAD TIJDENS DE UTRECHTSE DADA-AVOND, OP DE FOTO MET EEN KAM-PIOENSSCHAPSSJERP VAN 1910 EN VERSCHILLENDE LAUWERKRANSJES EN MEDAILLES | ARCHIEF HISTORISCHE KRING NIEUWEGEIN.

Macht & Pracht rond de Vrede van Utrecht

Open Monumentendag 14 september 2013

Landelijk thema van de Open Monumentendag 2013 is 'Macht & Pracht'. De stad Utrecht kent vele indrukwekkende monumenten die naadloos in dat thema passen. Open Monumentendag Utrecht verbindt dat thema met de viering van 300 jaar Vrede van Utrecht. Een groot aantal panden die met een of beide thema's te maken hebben zijn op zaterdag 14 september opengesteld voor publiek.

In 1713 waren alle ogen in Europa gericht op Utrecht. Daar had zich een bont gezelschap van internationaal befaamde diplomaten gevestigd om een nieuwe wereldvrede te sluiten. Al decennia lang werden er oorlogen gevoerd tussen Engeland, Frankrijk, de Duitse vorstendommen, Oostenrijk, Italiaanse staten en bijna altijd met de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Europa was de strijd beu en de machthebbers waren vastbesloten de boel voor eens en altijd te regelen.

Utrecht bleek een goede onderhandelingslocatie. Het lag niet te ver van Londen of Parijs en Utrecht was een belangrijke voorstander van vredes-

Utrechtse Rechtbank aan het Vrouwe Justitiaplein.

□ FOTO JORIS VAN EGMOND

besprekingen. Bovendien beschikte de stad over brede straten voor de rijtuigen van de heren en luxe huizen om de delegaties en hun personeel in onder te brengen. Zelfs het verbod op theater werd opgeheven en van heinde en verre trokken mensen naar Utrecht om een graantje van de bedrijvigheid mee te pikken.

Duitse Huis en Paushuize

De onderhandelingen verliepen niet altijd even vlot. De Spaanse hertog van Osuna bijvoorbeeld sprak geen woord buiten de grens. Wel gaf hij enorme feesten in het door hem gehuurde Duitse Huis. Nu is daar hotel restaurant Karel V gevestigd en kunt u op Open Monumentendag een kijkje nemen in dat indrukwekkende

gebouw, dat een bewogen geschiedenis kent. Na eeuwenlang het hoofdkwartier te zijn geweest van de ridderlijke Duitse Orde werd het in de Franse tijd een militair hospitaal. Die functie heeft het lange tijd behouden. In Paushuize verbleef de gezant van de Oostenrijkse keizer. Paushuize was gebouwd in opdracht van de enige Utrechtse paus, die bovendien een belangrijke rol had gespeeld in de opvoeding van keizer Karel V. Die zou tijdens een bezoek aan Utrecht in het Duitse huis hebben gelogeerd, vandaar Karel V, de naam van het huidige hotel.

Paushuize werd echter nooit bewoond door paus Adriaan, maar kwam in de 17e eeuw in bezit van Jacob van Asch van Wijck, de voor-

Interieur van de Van Tuyl van Serooskerken zaal in Pausshuize.

□ FOTO WILLEM VAN DEN HOED

zitter van het provinciale bestuur in die dagen en een van de drijvende krachten achter de oprichting van de Utrechtse universiteit. Hij wilde met dit indrukwekkende huis zijn nieuw verworven status beklemtonen. Hij was tenslotte uit een gewone burgerfamilie afkomstig. Vader Johan van Wijck was moutmeester geweest, werkte dus bij een brouwerij, maar had zich snel opgewerkt. Zijn zoons erfden zijn sociale ambitie. Of misschien kwam die wel van moederszijde, want Wendela van Asch kon bogen op een afstamming van een Betuwse hoogwaardigheidsbekleider. Ook Pausshuize kunt u op Open Monumentendag bezoeken.

Dat geldt voor veel andere onderkomens van belangrijke gezanten die hier neerstreken tijdens de onderhandelingen in 1713. De Portugese afgevaardigde, die op de Kromme Nieuwegracht verbleef, had een heel netwerk van spionnen dat hem precies op de hoogte hield wat er in allerlei Utrechtse achterkamertjes werd besproken. Rond de Plompetorengracht, de Drift en de Nieuwegracht logeerden de meeste buitenlandse gezanten. Verschillende van die huizen zijn op 14 september opengesteld. Dat geldt ook voor het stadhuis, waar de onderhandelingen officieel plaatsvonden, aan ronde

tafels zodat niemand aan het hoofd kon zitten en er niet geruzied kon worden wie de hoogste status had.

Forten en regentenkamers

Utrecht kent een scala aan machtige en prachtige gebouwen in de stad, langs de Oudegracht, de Kromme Nieuwegracht, het Janskerkhof en de Boothstraat, waar eeuwenlang de machtigste Utrechtse regenten bestuurden niet alleen de stad, maar waren vaak ook betrokken bij liefdadigheidsinstellingen. Allerlei gasthuizen en hofjes, waar ouden van dagen, zieken, wezen en mensen die geestelijk in de war waren werden opgevangen, werden geleid door een gezelschap deftige heren. Die kwamen af en toe bij elkaar om te vergaderen, wat gepaard ging met lekker eten en drinken. Die bijeenkomsten vonden niet plaats in de eenvoudige keukens van het gasthuis, maar in de speciaal daarvoor ingericht regentenkamer. Op deze Open Monumentendag is er een speciale route langs een aantal van deze regentenkamers, terwijl natuurlijk ook diverse woonhuizen van regenten toegankelijk zijn. Buiten de binnenstad zijn ook diverse beeldbepalende monumenten geopend. Niet alleen een industriekasteel als de Cereol aan het

Merwedekanaal, maar ook de Rechtbank aan de Catharijnesingel. Het gebouw combineert oud en nieuw: 19e-eeuwse monumentale panden en moderne architectuur.

Macht werd ook uitgedrukt door de fortenlijnes om de stad heen. In de 16e eeuw waren dat bolwerken als Manenburg en Sonnenborg, die de stad tegen de vijand beschermden. In de 19e eeuw werd verder van de stad af een serie grote forten gebouwd als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Open Monumentendag biedt u een fietsroute langs de vier lunetten, kleinere maanvormige forten en door de net vernieuwde Kromhoutkazerne met het fort Vossegat.

Kortom, macht en pracht rond Utrecht staan deze Open Monumentendag centraal. Te voet en op de fiets kunt u de stad op een andere manier beleven. Op diverse plaatsen zijn er culturele fringeprogramma's, er zijn rondleidingen in vele panden door enthousiaste gidsen, u kunt meelopen met stadswandelingen en een culturele markt bezoeken in de Pandhof. Het complete programma vindt u op www.openmonumentendagutrecht.nl en in de speciale *Monumentenkrant*, die verschijnt als bijlage van het *Stadsblad* van 4 september.

Ansichtkaart van het Rosarium, kort na de opening, 1913. Dit is de oudst bekende foto van het rozenpark.

□ PARTICULIERE COLLECTIE

‘De spits van Utrecht’s parken-schoon’

Een eeuw Rosarium (1913 - 2013)

Op 7 juni van dit jaar was het honderd jaar geleden dat het oudste publiek toegankelijke rozenpark van Nederland, het Rosarium aan de Prinsesselaan in Utrecht, openging. Initiatiefnemer was de Vereeniging tot bevordering der Rozenteelt Nos Jungunt Rosae (Ons binden de rozen). Het rozenpark was direct een groot succes.

De vereniging *Nos Jungunt Rosae* (NJR) werd op 10 november 1891 opgericht ten huize van rozenkweker P.L. Baudet aan de Biltstraat in Utrecht. Het lidmaatschap was in principe voorbehouden aan boom- en bloemkwekers, hoewel ook eigenaren van buitenplaatsen met belangstelling voor de rozencultuur werden toegelaten. NJR ontplooipte vooral in het begin van de 20e eeuw verschillende initiatieven om de rozenteelt onder een breder publiek ingang te doen vinden. Zo organiseerde ze rozendagen - eendaagse tentoonstellingen -, stimuleerde het oprichten van openbare rozenparken en gaf vanaf 1900 een maandblad uit, *Rosarium*.

Rudo den Hartog

Jurist en auteur van een boekje over 100 jaar
Utrechts Rosarium.

Dit artikel is gebaseerd op de publicatie *Het Utrechts Rosarium. Een cultuurhistorische wandeling*. Utrecht: Uitgeverij Matrijs, 2013 (72 pagina's ISBN 978 94 6148 024 8 € 9,95).

'een ongemeene bekoring'

In het eerste contact van de vereniging met B & W van Utrecht in 1910 legde het bestuur van NJR uit: 'Zooals uw college mogelijk bekend is, worden in de landen, waar de rozencultuur bloeit, door de leidende rozenverenigingen met medewerking der gemeentebesturen rosaria aangelegd, voorzien van de beste voor het betreffende klimaat gebleken rozen, welke kwaliteiten te voren op daarvoor speciaal aangelegde proefvelden worden onderzocht.'

De consument kon bij het bekijken van een rosarium een verantwoorde keuze maken: 'dan weet men met zekerheid, dat de daarop uitgeplante exemplaren rozensoorten zijn, die na deskundig onderzoek blijken gegeven hebben aan de eischen van bodem en klimaat te voldoen'.

Vervolgens verzocht NJR om grond ter beschikking te stellen voor de aanleg. Dat leek B&W wel wat. Na het afwegen van enkele alternatieven werd binnen het recent aangelegde Hogelandse Park 1.000 vierkante meter voor een Rosarium gereserveerd.

Oorspronkelijk behoorde die grond tot de Stevensabdij (klooster Oudwijk), in 1131 gesticht door Mechteld, weduwe van Arnold, burggraaf van Utrecht, en bedoeld voor de opname van een twintigtal adellijke benedictinessen. Het grondgebied van het klooster strekte zich uit van de Maliesingel tot de Oostbroekselaan en van de Minstroom tot de Biltstraat.

Na de Reformatie werd het klooster gesloten en in 1584 grotendeels gesloopt. De restanten van de bouwwerken en de landerijen kwamen in handen van de Ridderschap van

Jan Jacob Denier van der Gon, de Utrechtse plantsoenmeester die het Rosarium ontwierp.

□ HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

Utrecht en van particulieren, totdat de gemeente in het laatste kwart van de 19e eeuw besloot om Oudwijk als 'uitleggebied' te gaan ontwikkelen en

Ontwerp Rosarium door Jan Jacob Denier van der Gon.

□ HET UTRECHTS ARCHIEF, ARCHIEF GEMEENTEBESTUUR UTRECHT

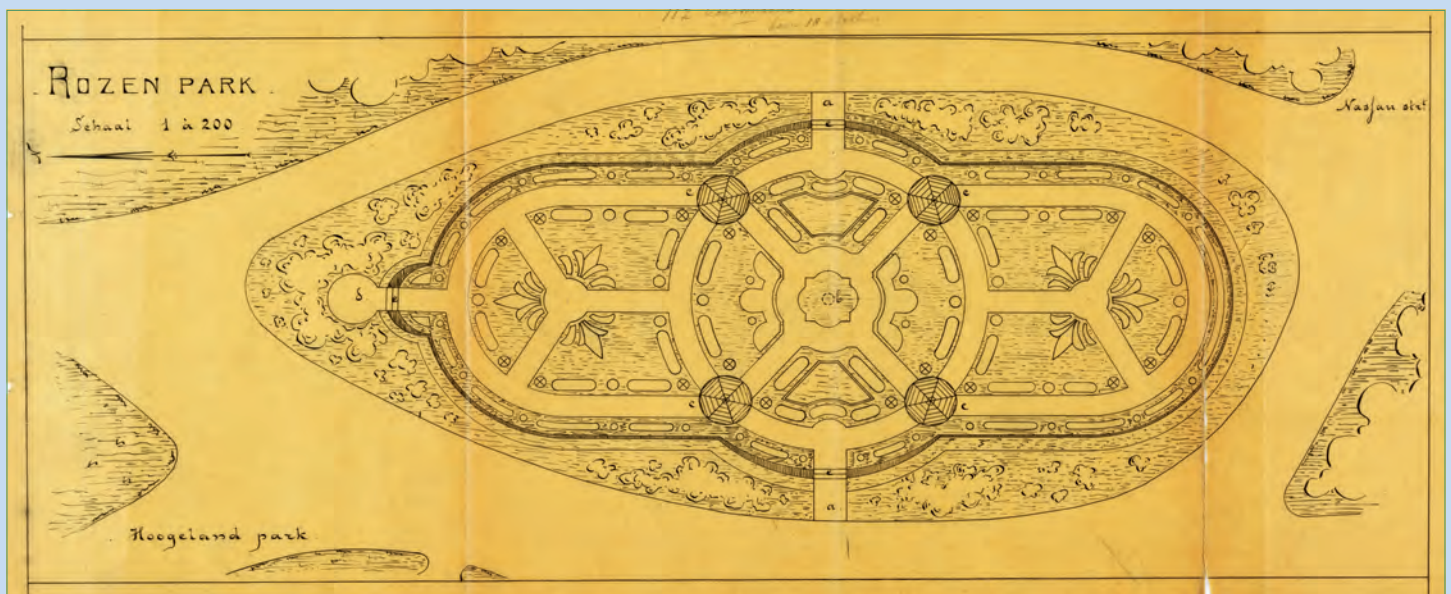

Foto uit het tijdschrift *Buiten* van 1915. De tuinman die rechts een stamroos vasthoudt, is Marinus van Stroe (1877-1949) uit De Bilt.

□ FOTO C. STEENBERGH | HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

daartoe grond opkocht. Een belangrijk deel daarvan werd bestemd voor de aanleg van het Wilhelminapark en Hogelandse Park. Toen NJR zich in 1910 tot de gemeente wendde met het verzoek om grond beschikbaar te stellen voor een Rosarium, was er nog zoveel flexibiliteit in de invulling van het parkgebied dat het in oppervlak bescheiden rozenparkje zonder veel moeite in het Hogelandse Park kon worden vervlochten. Het gemeentebestuur was er van meet af aan van overtuigd, 'dat een rosarium aan het uiterlijk van de stad gedurende verscheidene maanden van het jaar een ongemeene bekoring zal geven en dat de stichting daarvan welhaast in de eerste plaats op den weg ligt van een stad als Utrecht, dat een goeden naam, op het gebied van parken en plantsoenen heeft op te houden, dat wel wat mag doen om haar aantrekkelijkheid te verhoogen en dat voor de stichting van dit voor het rozenlievende publiek van gansch Nederland bestemde rosarium door haar centrale ligging als het ware is aangewezen'.¹

Kakofonie van kleuren

Het ontwerp van het Rosarium is van tuinarchitect Jan Jacob Denier van der Gon (1856-1933), van 1893 tot 1918

plantsoenmeester bij de gemeente Utrecht. Hij koos voor een klassiek symmetrisch ontwerp, gebaseerd op de strakke 17e-eeuwse rozentuinen die vooral in Frankrijk en Italië opgang maakten. Deze symmetrie met regelmatige lijnen diende ervoor, aldus Van der Gon, 'om sierlijkheid en afwisseling aan elkaar te doen paren'. Om van buitenaf een goed overzicht te krijgen werd het Rosarium verdiept aangelegd, ongeveer 30 cm onder het

maaiveld. Het talud dat het park van de omgeving scheidde, werd beplant met klimop en een rand *Buxus suffruticosa* (Voetpalm). Om de eentonigheid van de verzameling bloemen van één soort te breken liet de plantsoenmeester in het midden ruimte voor een vaas, fontein of zonnewijzer (het werd uiteindelijk een fontein). Het ontwerp voorzag verder in 11 plantvakken met in totaal 144 bedden. De rozenkwekers van NJR zagen kans om daarin steeds 160 tot 200 soorten en variëteiten in bloei te krijgen: struikrozen, stamrozen en leirozen in de kleuren licht- tot donkerrood, geel, wit en rose. Op foto's uit de beginjaren maakt het Rosarium dan ook een overvolle indruk, een kakofonie van kleuren, maar bij het publiek van die tijd dwong dat juist bewondering af.

Het 'mooiste plekje van Utrecht' in 1922.

□ PARTICULIERE COLLECTIE

‘een sieraad voor Utrecht’

Op zaterdag 7 juni 1913 - de rozen stonden vol in bloei - werd het Rosarium met enig uiterlijk vertoon aan de gemeente Utrecht overgedragen. De voorzitter van NJR, Jhr. J.L. Mock², beklemtoonde de primeur voor Utrecht: ‘Daarvoor zijn verschillende redenen. Utrecht is de zetel van onze vereniging; hier worden steeds onze bestuursvergaderingen gehouden; Utrecht is centraal gelegen. Maar Utrecht kan ons ook de gelegenheid schenken tot stichting van een rozenpark, en de keurige wijze waarop de plantsoenen in deze stad worden onderhouden en geëerbiedigd, was voor ons een waarborg dat een rozenpark, als wij ons hebben voorgesteld, als vanzelf door het publiek niet alleen op prijs gesteld zal worden, maar ook met piëteit behandeld en tegen beschadigingen beschermd zal worden; dit is onze vaste overtuiging. [...] Ik spreek hierbij namens *Nos Jungunt Rosae* tenslotte den wensch uit dat dit eerste publieke rozenpark in Nederland lange jaren een sieraad voor Utrecht moge zijn en dat uwe gemeentenaren jaarlijks zullen genieten van de rijke bloemenpracht die het bij goede verzorging zal blijven bieden’.

Daarna sprak wethouder A.J. van Dieën Bijvoet³ in zijn functie als locoburgemeester. Hij benadrukte ‘dat de gemeentebesturen van Utrecht er steeds naar gestreefd hebben mooie plantsoenen te hebben, waarvan getuigen de Maliebaan, de singels en later het Hoogelandschepark, het Wilhelminapark en Nieuweroord. Ook zal

men streven in werkschikking plantsoenen te krijgen, hetgeen gewenscht is uit esthetisch en hygiënisch oogpunt. Het is daarom dat de gemeente onmiddellijk op het verzoek van de *Ver. Nos Jungunt Rosae* inging om hier een rozenpark te stichten. Moge dit rosarium tot gevolg hebben dat tal van huizen gesierd worden met de prachtige klimrozen, dan zou dit voorzeker voor uwe Vereeniging een succes zijn.’

Vervolgens begaven de genodigden zich te voet naar het paviljoen van de *Volksbond tegen Drankmisbruik* in het Wilhelminapark voor het nuttigen van ‘eenige ververschingen’.

‘Flora’s schoone kinderen’

De pers toonde zich lyrisch over het nieuwe rosarium: ‘Lezer van het Utrechtsch Dagblad, liefhebber van bloemenschoon, teeken het aan met gulden letteren: Ons Rozenpark is geopend en de Koningin aller bloemen die daar bloeit op het Hoogelandsche Park in 1200 verscheidenheden houdt receptie. Kom vandaag, kom morgen, kom telkens weer zoolang de rozen hoogtijd vieren, om te genieten van deze schoon gevormde bloemen en van den heerlijken geur, dien zij verspreiden. En telkens zult u andere vormen, andere kleuren opmerken en verbaasd zult u staan over de vorderingen der laatste jaren. Zend uw huisgenoten, uw ken-

‘Voor Joden verboden’, gefotografeerd in 1942.

□ FOTO NICO JESSE | NEDERLANDS FOTOMUSEUM AFD. COLLECTIES

nissen naar dit schoone “Rosarium” en zeg hun dat zij noch bloem noch knop mogen plukken, maar wel mogen noteeren de schoonsten onder de schoonen, om die dit najaar te bestellen en aan te schaffen. [...] Vanmiddag is de schilderachtige woning van Flora’s schoone kinderen geopend. Tot nog toe mocht men er voorbij wandelen, van over het hek in den tuin een blik werpen, vanaf heden is het park wandelplaats voor iedereen. Dan zult ge van nabij de teere tinten der bloemeblaadjes mogen bewonderen, genieten van den schoonen aanblik dier prachtvolle bloemen tusschen het wiegelend groen, en de zoete geuren, door de winden meegevoerd.’⁴

‘schat van oude geslachtsnamen’

Van de rozen die thans in het Rosarium te zien zijn, is er niet één meer over die ook honderd jaar geleden het parkje sierde. De rozen van toen hebben plaatsgemaakt voor variëteiten die beter klimaat- en ziektebestendig zijn. Ook blijken kleur en vorm niet tijdloos, maar modegevoelig. Sommige rozen uit de beginjaren roepen met hun namen een beeld op van een tijd die ver achter ons ligt: *Souvenir du Président Carnot*, *Gruss an Zabern*, *Excellentie mr. G. van Tienhoven*, *Conrad F. Meyer*⁵ enzovoorts.

Plaatsing van het beeld 'Vechtende Kalkoenen' van de beeldhouwer Th. Mulder (2e van links) op 21 juli 1965.

□ FOTO L.H. HOFLAND | HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

Om het publiek voor te lichten over de verschillende variëteiten en om de kwekers reclame te laten maken kreeg iedere roos een emaille bordje met, volgens de *Nieuwe Rotterdamse Courant* in 1919: 'een uittreksel uit haar geboorteregister en uit haar staat van dienst. En men ziet op de kronkelende paden tusschen de rozen

Rosa 'Sebastiaan Kneipp', een van de rozen in het huidige Rosarium, genoemd naar de Beierse priester die als grondlegger van de natuurgeneeskunde wordt beschouwd.

□ FOTO DAPHNE FILIBERTI

één soort mensen, die het te doen is om de rozen, hun geur en hun kleur en de sierlijkheid van hunnen teederen bouw; en een ander soort mensen, die ijverig de opschriften op de emaille bordjes bestudeeren, met die typische namen, soms geweldig verlatiniseerd of fantastisch - "Leuchtfleur" ! - doch soms ook al weer heel gewoon, schoon altijd voornaam: "Mevrouw X", "Jonkheer Zus", "Mejonnevrou zoo" enz. En het is voor menig Utrechter reeds een rooskleurig genoegen zoo heel familiair te kunnen rondwandelen tusschen zulk een schat van oude geslachtsnamen....'.

De lof van het Rosarium bleef vanaf de opening in vele toonaarden gezongen worden. 'Een heerlijk plekje voor bloemenliefhebbers', 'een aanwinst voor de Utrechtsche parken', 'dit is het mooiste plekje van Utrecht', schreven de kranten. Het rozenpark in het chique Utrecht-Oost bleek een trekpleister van formaat. Op zondagen in 1913 telde men volgens de krant aan de ingang maar liefst 400 bezoekers per half uur. Een suppoost zorgde ervoor dat het bezoekersverkeer in goede banen werd geleid en het publiek zich niet aan baldadigheden overgaf. Anders dan nu was het Rosarium niet het hele jaar open, maar alleen in het bloeiseizoen van de rozen, eind mei tot half november. In de dagbladpers verscheen dan een berichtje dat sluiting of opening aanstaande was.

'Voor Joden verboden'

De strenge winter van begin 1939 betekende bijna het einde van het Rosarium. Negentig procent van de rozen viel ten prooi aan de vorst en doordat overal in het land hetzelfde gebeurde, stagneerde de aanvulling van het assortiment. Het duurde jaren voordat het rozenbestand weer op peil kwam. Een geluk bij een ongeluk was dat de oorspronkelijk onrustige, overvolle opzet nu met goede argumenten verlaten kon worden om plaats te maken voor een moderner beeld, ongeveer zoals we het Rosarium nu kennen.

De Duitse bezetter zorgde in 1941 voor een nog pijnlijker verrassing: het rozenpark werd voor Joden verboden. Een bord met die tekst bij de ingang maakte duidelijk dat het genieten van rozen voortaan uitsluitend aan ariërs was voorbehouden.

Aan het einde van de bezetting, op het kantelpunt van oorlog en vrede, voltrok zich nog een tragedie die later als het Rosarium-incident bekend zou blijven: tien mannen van de Binnenlandse Strijdkrachten sneuvelden in een vuurgevecht met terugtrekkende Duitse militairen op een steenworp afstand van de rozentuin.⁶

Na de oorlog heerste er een nijpend gebrek aan rozenstruiken. Veel rozenkwekers, voor zover zij met hun bedrijf de oorlog overleefd hadden, ontbrak het aan voldoende kweekmateriaal en de vraag naar rozen kwam moeizaam op gang. Toen begin jaren vijftig de wederopbouw op gang kwam, steeg de behoefte aan plantmateriaal sterk vanwege de explosieve uitbreiding

Het Rosarium in 1993.

□ FOTO GEMEENTEARCHIEF UTRECHT | HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

van openbaar groen. Om het gebrek aan rozen te compenseren deed Gemeentewerken in 1954 een voorstel om enkele plantvakken in het Rosarium met Afrikaantjes te beplanten, maar dit plan veegde het Gemeentebestuur resoluut van tafel.

‘aangename samenwerking’

Bij de oprichting was het gemeentebestuur met NJR overeengekomen, het Rosarium gratis in bruikleen te geven. Bovendien kreeg de vereniging gelegenheid om op één van de gemeentelijke kwekerijen proefvelden voor rozen aan te leggen. Het plantmateriaal voor die proefvelden en het rosarium werden geleverd en bekostigd door NJR, terwijl bewerking en bemesting van de grond alsmede de dagelijkse zorg voor het rozenpark voor rekening van de gemeente kwamen. Toezicht op het onderhoud was opgedragen aan een commissie, bestaande uit één persoon namens NJR en de opzichter van de Utrechtse plantsoenen. Een en ander lag vast in een schriftelijke overeenkomst die vanaf 1916 iedere tien jaar zonder problemen verlengd werd. In 1956 leek het aanvankelijk goed te gaan tot de vereniging begin 1957 het contract opzegde, omdat ze door terugloop van het ledental niet meer aan haar verplichtingen kon voldoen. B & W namen daar met spijt kennis van ‘omdat aldus een einde moet komen aan de aangename, sedert 1911 bestaan hebbende samenwerking tussen de gemeente en uw vereniging. [...] Voor de arbeid en de moeiten, die uw vereniging

in het verleden zo langdurig aan dit park heeft besteed, betuigen wij haar de bijzondere dank van het gemeentebestuur’.⁷ Sindsdien kwam de verzorging van het Rosarium geheel in handen van de gemeente. In de loop der jaren zijn wel enige versoberingen doorgevoerd. Het uitbundige aantal variëteiten dat in 1913 nog ruim 160 bedroeg, werd drastisch teruggebracht tot een vijftigtal. Vanwege het mechanisch gazononderhoud werden de paden versmald ten gunste van bredere graspercelen. Wel kreeg het Rosarium de status van gemeentelijk monument.

In honderd jaar is het gebruik en de waardering van het Rosarium sterk gewijzigd. Verschillende keren heeft het bestaan van dit charmante parkje aan een zijden draad gehangen, soms omdat de gemeente de grond voor andere doeleinden wilde aanwenden, soms uit pure bezuinigingsdrift. Steeds weer konden de bedreigingen worden afgewend.

Begonnen als een showtuin van rozenkwekers om het publiek te imponeren en te informeren is het Rosarium een eeuw later gegroeid tot een kleurrijke oase temidden van het drukke verkeer met steeds als stralend middelpunt de ‘Koningin der Bloemen’.

Noten

- 1 *Utrechtsch Nieuwsblad* 6 april 1911.
- 2 Jhr. Johan Lodewijk Mock (1862-1929) was ritmeester der huzaren, getrouwd met Caro gravin van Limburg Stirum (1867-1939) die verdienstelijk portretten en stillevens schilderde. Ze bewoonden *Huize De Valckenhoef* te Santpoort, uiteraard met een eigen rozentuin.
- 3 A.J. van Dieren Bijvoet (1864-1914) was directeur van de Utrechtse bierbrouwerij en ijsfabriek *Schoenmakers & Van Dieren Bijvoet*, later brouwerij *De Krans*, die overigens ook azijn produceerde.
- 4 *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad* 8 juni 1913.
- 5 Marie François Sadi Carnot (1837-1894) was de vierde president van de Derde Franse Republiek. Hij werd in 1894 door een Italiaanse anarchist vermoord. Zabern (Fr. Saverne) is een stadje in Elzas-Lotharingen, waar Pruisische militairen - de bezettende macht - eind 1913 huishielden. Mr. G. van Tienhoven (1841-1914) was hoogleraar, minister, Commissaris van de Koningin en burgemeester van Amsterdam. Conrad Ferdinand Meyer (1825-1896) was een Zwitserse dichter (inspirator o.a. van Rilke) die in psychische moeilijkheden raakte na de zelfmoord van zijn moeder en zijn verdere leven in een inrichting sleet.
- 6 Uitgebreide beschrijving in: Wout Buitelaar, *Panden die verhalen. Een kleine oorlogsgeschiedenis van de Utrechtse Maliebaan* (Utrecht, 2010) 113-117.
- 7 HUA, toegang 1007-3 Gemeentebestuur van Utrecht 1813 - 1969, inv.nr. 1.7.6.23.9.

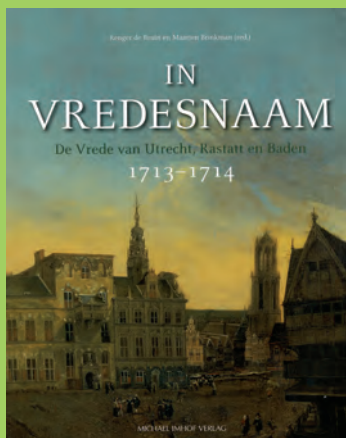
Vrede van Utrecht: overzicht

Dat we dit jaar 300 jaar Vrede van Utrecht vieren zal niemand ontgaan. Naast allerlei activiteiten die - al of niet met de haren erbij gesleept -, onder die noemer plaatsvinden, zijn er ook de nodige boeken verschenen over verschillende aspecten van de Vrede. Wie allereerst een goede, helder geschreven introductie zoekt over voorgeschiedenis, de onderhandelingen en de resultaten kan uitstekend terecht bij het boek van David Onstenk en Renger de Bruin. Zij schetsen de internationale betrekkingen rond 1700 en de oorlog die volgde (1701-1713) om de erfenis van de kinderloze Spaanse koning Karel II. Er werd niet alleen gevochten ten koste van veel mensenlevens en heel veel geld, er werd vanaf 1705 tussen verschillende partijen ook onderhandeld over vrede. Hoewel veel al was voorgekookt, hadden de diplomaten tijdens het Utrechtse vredescongres nog bijna anderhalf jaar nodig om het met elkaar eens te worden. Met hoofdstukken over de oorlog en het publieke debat, de stad Utrecht aan het begin van de 18e eeuw een eerdere herdenkingen plaatsen de auteurs de ontwikkelingen ook in een Nederlandse context. *David Onstenk en Renger de Bruin, De Vrede van Utrecht (1713). Hilversum: Verloren, 2013. 120 p. ISBN 978 90 8704 312 4. € 14,-.*

Vrede van Utrecht: expositie

Tot 23 september is in het Centraal Museum nog de mooie chronologisch-thematische tentoonstelling *In Vredesnaam* te zien. Voor de tentoonstelling, resultaat van zeven jaar voorbereiding, zijn naast eigen stukken 46 bruiklenen van heinde en verre bijeengebracht. De verwoesting van de oorlog ervaart de bezoeker als hij oog in oog staat met een stukje van het slagveld van Blenheim of Höchstädt (1704). De verspreid in het zand liggende kanonskogels, geweren, sabels, paarden- en menschedels, zadels en ruitershelmen zijn alle bijeengebracht door een Duitse verzamelaar.

Dat de tentoonstelling later te zien is in Madrid, Rastatt (Duitsland) en Baden (Zwitserland) is geen toeval. In deze drie steden werden in 1713 en 1714 ook vredesverdragen gesloten die in Utrecht waren voorbereid. Tel daarbij de twee in 1715 in Antwerpen gesloten verdragen en het geheel komt uit 21, meest bilaterale vredes- en handelsverdragen waarvan er 15 in Utrecht zijn ondertekend. Naast een beschrijving van de 95 geëxposeerde objecten biedt de rijk geïllustreerde catalogus

van de expositie negen essays waarvan vooral die over de economie van de oorlogsvoering en de opkomst van de diplomatie mooie aanvullingen bieden op het hier boven besproken boek. *Renger de Bruin en Maarten Brinkman (redactie), In vredesnaam. De Vrede van Utrecht, Rastatt en Baden 1713-1714. Petersberg, Michael Imhof Verlag, 2013. 190 p. ISBN 978 3 86568 906 1. € 29,95.*

Vrede van Utrecht: pikanterieën

Een derde boek sluit direct aan bij de tentoonstelling die nog tot 20 november te zien is in Het Utrechts Archief. Onder de titel *Hoge pruiken, plat vermaak* wordt getoond wat de komst van tientallen diplomaten en honderden bedienden in hun gevolg betekende voor het leven in de stad Utrecht. Er werd goed verdiend aan het verhuren van huizen en het leveren van allerlei goederen en diensten. Er waren luxe diners, theater- en opera-voorstellingen (dankzij tijdelijke opheffing van het verbod daarop), gokhoken en bordelen. Het klimaat van losse zeden dat daarmee gepaard ging, leende zich uitstekend voor roddel en achterklap. Eind 1713 verscheen een boek in de stijl van Franse schandaalkronieken dat helemaal gewijd was aan amoureuze praktijken in kringen van diplomaten tijdens het vredescongres. Het in het Frans geschreven boek, dat snel tot drie uitgebreide kritieken leidde, is omgeven met veel mystificaties rond auteur, drukker en plaats van uitgave. Door onderzoek in Het Utrechts Archief is nu bekend dat het waarheidsgehalte van de verhalen veel groter is dan altijd aangenomen, waarmee het historisch belang van deze pikanterieën alleen maar groter is geworden. Dankzij een vertaling van de brieven, ingeleid en toegelicht door Erik Tigelaar, kan de lezer van nu deelgenoot worden van de, wel wat wijdlopijge schandaalverhalen.

Amoureuze en pikante geschiedenis van het congres en de stad Utrecht. Augustinus Freschots verhaal achter de Vrede van Utrecht. Ingeleid en toegelicht door Erik Tigelaar, vertaald door Roland Fagel. Hilversum: Verloren, 2013. 176 p. ISBN 978 90 8704 361 2. € 15,-.

Vrede van Utrecht: mensenrechten

Van een geheel ander kaliber is het boek van Daan Bronkhorst, sinoloog en al dertig jaar werkzaam voor *Amnesty International*. Hij neemt de Vrede van Utrecht als uitgangspunt voor een geschiedenis van 300 jaar mensenrechten. Daarvoor gaat hij eerst anderhalf eeuw terug naar de *Akte van Verlatinghe* (1581) waarmee enkele provincies zich onafhankelijk verklaarden van Filips II. Na hoofdstukken over de sociale en politieke geschiedenis tot 1713 volgen er enkele over de onderhandelingen en verdragen zelf. Daarna gaat het in stappen van 50 jaar

DAAN BRONKHORST VRIJDENKERS, VORSTEN, SLAVEN

Een nieuwe blik op
de Vrede van Utrecht

DE GEUS

tot dichtbij onze tijd. In korte, nogal losjes aaneengeregen hoofdstukken laat Bronkhorst zien hoe opvattingen over zelfbeschikking, gelijkheid, vrijheid en mensenrechten in de loop der eeuwen veranderden en uiteindelijk hun beslag kregen in verdragen, verklaringen en wetten. In een toegankelijke stijl beschrijft hij hoe denkers als Hugo de Groot, Descartes, Spinoza, Locke, Voltaire en anderen bijdroegen aan internationaal recht en mensenrechten.

Daan Bronkhorst, Vrijdenkers, vorsten, slaven. Een nieuwe blik op de Vrede van Utrecht.

Breda: De Geus, 2013. 252 p. ISBN 978 90 445 2695 0. € 19,95.

Iconen van de stad

Vijfendertig markante gebouwen, parken en andere locaties staan centraal in het fraaie foto- en tekstboek *Utrecht. Beeld van een stad*. Het beeld - mooie foto's uit alle seizoenen van Arhur Martin - staat voorop in dit boek. Tegenover één tekstpagina staan zo'n vijf fotopagina's. Ieder hoofdstuk opent met een rijtje feiten (naam, jaar van bouw of aanleg, architect of ontwerper, opdrachtgever, bouwstijl, adres) gevolgd door een beschrijving van de geschiedenis en bijzondere eigenschappen van het gebouw, park of locatie. In chronologische volgorde gaat de lezer langs veel bekende Utrechtse

iconen als Oude- en Nieuwegracht, Domkerk en -toren, Maliebaan, Kasteel de Haar en de Neudeflat. Meer verrast zal hij zijn door de bijdragen over Lunet II, de Muntsluis, de As van Berlage, de Watertoren Overvecht, de Centrale Lage Weide II en het Provinciaal Kantoor. Van dat gebouw verwachten de samenstellers blijkbaar dat het als architectonisch waardevol of markant de boeken in zal gaan net als het Educatorium en de Universiteitsbibliotheek in De Uithof en de geluidswal annex noodlijdend winkelcentrum The Wall.

Arthur Martin (fotografie), Edsard Kylstra en Bettina van Santen (tekst), Utrecht. Beeld van een stad. Utrecht: De Arbeiderspers / A.W. Bruna, 2013. 240 p. ISBN 978 94 005 0012 9. € 39,95.

Verhalen uit De Bilt

De Bilt bestaat dit jaar 900 jaar, al is het beginjaar 1113 in kringen van historici niet onomstreden. Sinds de fusie met Maartensdijk in 2001 omvat de gemeente zes dorpskernen die nu

allemaal mee mogen delen in de jubileumactiviteiten. Daartoe behoort het verschijnen van twee boeken met de verhalen van tientallen (ex-) bewoners. Het ene (*Regeren ...*) bevat herinneringen van gemeenteraadsleden, burgemeesters en wethouders en is daardoor vooral interessant voor de ingewijden. Het andere boek (*Verhalen...*) ziet er niet alleen

veel beter uit, het is voor een breed publiek een stuk toegankelijker en interessanter. Burgers van alle rangen en standen, van verschillende leeftijden en komaf, geboren en getogen in De Bilt of import en afkomstig uit alle zes dorpen vertellen hun verhalen. Die zijn natuurlijk vooral boeiend voor Biltenaars zelf, anderen kunnen het boek lezen als een etnografie van een middelgrote Nederlandse gemeente. De makers van het boek hebben ook enkele bijpassende audiotours samengesteld die te vinden en voor een smartphone te downloaden zijn op www.beleefdebilt.nl

Petra Cremers (idee en samenstelling), Verhalen van vroeger & nu uit De Bilt, Bilthoven, Groenekan, Hollandsche Rading, Maartensdijk en Westbroek. Groenekan: Stichting Skrifvan, 2013. 240 p. ISBN 978 90820220 0 1. € 19,95.

Regeren is ook... ..achteruit zien! De Bilt: Gemeente De Bilt, 2013. 228 p. ISBN 978 90 820324 0 6, Prijs onbekend.

Ook verschenen

Cor Bouwstra e.a., **Tien eeuwen Kasteel De Haar. Wat een weelde.** Zwolle: W Books, 2013. 660 p. ISBN 978 90 400 781 94. € 59,95. Monumentaal boek over het Gesamtkunstwerk van Pierre J.H. Cuypers en wat daaraan voorafging (uitvoerige bespreking in een van de komende nummers).

Ernst Cohen, **Na driekwart eeuw. Levensherinneringen.** Utrecht: Uitgeverij Matrijs, 2013. 448 p. ISBN 978 90 5345 468 8. € 24,95 (tot 1 november, daarna € 29,95). Door Frits Broeyer en Leen Dorsman bezorgde en ingeleide memoires van de in 1869 geboren gerenommeerde Utrechtse natuurwetenschapper die op 6 maart 1944 omkwam in de gaskamers van Auschwitz.

Erik de Geus, **Terug naar Utrecht #4. Lombok en Oog en Al.** Utrecht: Begijnkade 18, 2012. 112 p. ISBN 978 90 7801 934 3. € 14,95. Vierde deel van een reeks waarin steeds 50 oude ansichten worden gecombineerd met 50 actuele foto's van dezelfde locatie.

Fred Vogelzang en Rieja Raven (samenstelling), **Van wildernis tot oase. Landschapsgeschiedenis van landgoed Oostbroek bij De Bilt.** Utrecht: Uitgeverij Matrijs, 2013. 192 p. ISBN 978 905345 456 5. € 24,95 (tot 1 oktober, daarna € 34,95; uitvoerige bespreking in een van de komende nummers).

Honderd jaar tussen Vecht en Angstel

Oudheidkundig Genootschap Niftarlake

Excursie van leden van Niftarlake naar kasteel Nederhorst in Nederhorst den Berg (NH) op 17 augustus 1916.

□ COLLECTIE OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP NIFTARLAKE

Streekwijde contacten

Tot de oprichters van het genootschap behoorden enkele nogal liberaal denkende dienaren van Gods woord. Een dominee, een kapelaan en een rabbijn vormden het eerste kernbestuur. Als mede-initiatiefnemers traden enige eigenaren van kastelen en buitens, een notaris en een kunstschilder uit Abcoude, Nigtevecht en Breukelen toe tot het bestuur. In het algemeen bestuur namen dames en heren zitting uit Ankeveen, Kortenhoef, Vreeland, Maarssen, Maarssveen en Utrecht. De streek was dus al vanaf het begin breed vertegenwoordigd.

Door het vermelden van de namen van alle leden in het jaarboekje - vanaf 1912 zonder onderbreking verschenen - werd het onderlinge contact vergemakkelijkt. Dat streekwijde contact was steeds de leidende gedachte geweest en bleek tot op heden succesvol. Dertig procent van de leden woont zelfs niet in de streek maar heeft er oude banden mee, omdat ouders, grootouders of nog verder in de tijd terug gaande connecties er woonden. Niftarlake telde een jaar na de oprichting 111 leden, de laatste dertig jaar schommelt het ledental tussen de 550 en 600.

Veel van de activiteiten van Niftarlake komen overeen met die van andere historische verenigingen: organiseren van lezingen, exposities, excursies naar kastelen, buitenplaatsen en historische dorpskernen en het uitbrengen of ondersteunen van publicaties. Tot de bijzondere wapenfeiten van Niftarlake behoren het opzetten van een streekbibliotheek, de oprichting van de VVV Vechtstreek, de actieve bemoeienis met de bescherming van de Vechtstreek en de instelling van een restauratiefonds.

Beperken de meeste historische verenigingen zich tot geschiedenis en erfgoed van één gemeente, de aandacht van Niftarlake is gericht op een ruimer gebied, dat tussen Utrecht en Muiden en het oudheidkundig genootschap overschrijdt daarbij provinciegrenzen.

Begin 20e eeuw werd de Vecht- en Angstelseek, vanouds een zeer aantrekkelijk vaar- en wandelgebied met vele kastelen en buitenplaatsen, onderkend als een samenhangende eenheid met een rijke historie. Om de geschiedenis daarvan te bestuderen werd op 13 juni 1912 in herberg De Wakende Haan te Abcoude het

Oudheidkundig Genootschap Niftarlake opgericht. De naam Niftarlake is die van de vroegmiddeleeuwse gouw tussen Utrecht en Muiden met als belangrijke ontsluitingsroutes de Vecht en de Angstel. Naast de bebouwing langs deze rivieren bestond het gebied grotendeels uit veenwildernis.

Edward Munnig Schmidt

Geoloog, voorzitter van O.G. Niftarlake en redacteur van het jaarboek van dat genootschap.

Aandacht voor natuurbehoud

Leden van Niftarlake bekommerden zich al snel om de aantasting van het gebied die dreigde door industrialisatie en moderne woningbouw. De aandacht voor natuurbehoud - zoals het voorkomen van demping van de veenplassen - en voor in de streek passende architectuur werd versterkt door de oprichting van de *Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten* (1905), de *Bond Heemschut* (1911) en het verschijnen van Thijsses *Verkade Album De Vecht* (1915).

In de jaren twintig kwam het herhaaldelijk voor dat de Vecht overstroomde in de door inklinking steeds lager gelegen polders. Dat gebeurde, omdat het spuien via de sluizen in Muiden bij lang doorstaande noordelijke wind onmogelijk was. In 1929 was dat andermaal het geval, maar toen lukte het binnen twee jaar een gemaal te plaatsen in Muiden dankzij goed lobbyen door Niftarlake.

Door de aanleg van het Merwedekanaal, later Amsterdam-Rijnkanaal verdween in de jaren dertig steeds meer industrie langs de Vecht en werd het gebied aantrekkelijk voor forensen. Om een gezond leefmilieu voor mens, plant en dier te waarborgen richtte Niftarlake in 1936 samen met *Natuurmonumenten*, de *Bond Nederlandse Architecten* en *Heemschut* de stichting *Commissie voor de Vecht en het westelijk en oostelijk Vechtplassengebied* op. Deze vroege actiegroep kon gebruik maken van gedegen onderzoek dat aantoonde welke gevolgen slechte waterkwaliteit heeft voor de leefom-

standigheden van hogere diersoorten. Niftarlake had ook oog voor verantwoorde recreatie. Ook in 1936 richtten enkele leden van het Niftarlake-bestuur de VVV *Vechtstreek* op. Die bracht voor het groeiende aantal toeristen een informatieve *Vecht-gids* uit die acht herdrukken zou beleven. In 2012 bracht het genootschap het jaarboekje uit in de vorm van een nieuwe gids ter gelegenheid van de vorming van de nieuwe gemeente Stichtse Vecht en het 100-jarig bestaan van het genootschap.

Monumenten en buitenplaatsen

Niftarlake zet zich actief in voor monumentenbehoud. In 1970 nam Kappeijne van de Coppello, sinds 1947 voorzitter, het initiatief tot de oprichting van de *dr. R. van Luttermvelt Restauratiestichting*. Directe aanleiding waren de plannen van de gemeente Loenen om het 18e-eeuwse pand naast de Nederlands Hervormde Kerk te slopen. Het was tot haar dood bewoond door Koosje Edema. De stichting restaureerde het pand en verkocht het aan een ondernemer die er het - inmiddels zeer bekende - restaurant *Tante Koosje* vestigde. De redding van het huis hielp mee de geesten rijp te maken voor het behoud van de oude dorpskern van Loenen en om andere sloopplannen van de agenda af te voeren.

De opbrengst van de verkoop vormde het startkapitaal voor de stichting die sindsdien zo'n 40 grotere en kleinere restauratieprojecten kon initiëren of laten uitvoeren. Het betreft woonhui-

Voorzitter Kappeijne van de Copello (geheel rechts) spreekt de aanwezigen toe bij de opening van de Van Leerburg in Vreeland in 1949.

□ HISTORISCHE KRING GEMEENTE LOENEN, COLLECTIE SPRENGER

zen, een brandweershuisje, een duifhuisje, theekoepels, smeedijzeren sierhekken, zonnepijlers en zelfs het vergulden van de cijfers op de klokkenborden van de kerk te Loenen.

In de jaren zeventig veranderde het gebruik van buitenplaatsen. Vele daarvan waren in gebruik als fabriek, tehuis voor jeugdige delinquenten, opvoedingstehuis, gemeentehuis of politiebureau. Dankzij rijkssubsidies konden particulieren de vaak ernstig verwaarloosde panden aankopen, restaureren en bewonen. Deze ontwikkeling was voor Niftarlake aanleiding om een inventarisatie te maken van alle voor het karakter van de streek zo waardevolle buitens. Het resultaat is het boek *Plaatsen aan de Vecht en de Angstel* dat in 1982 verscheen in een oplage van 5.500 exemplaren en snel uitverkocht raakte. Het bevat van alle buitens afbeeldingen, een beschrijving en een lijst van eigenaren.

Een recent wapenfeit dat nog vermelding verdient is de steun die Niftarlake verleende aan het succesvolle verweer tegen de voorgenomen samenvoeging van de Vechtdorpen Breukelen en Loenen met de veendorpen Mijdrecht en Wilnis. De gemeente Stichtse Vecht (Breukelen, Maarsse en Loenen) vormt nu een duidelijke bufferzone tussen Amsterdam en Utrecht en ontvangt de recreanten uit die steden in de landelijke sfeer die het genootschap wil vasthouden.

Spanning tussen compleet verhaal en beperkt venster

Als derde in een serie provinciale historische canons verscheen onlangs het deel over Utrecht. Het leverde een mooi boek op dat soms wat veel achtergrondkennis vraagt en dat niet ontkomt aan de onevenwichtigheid eigen aan de canonformule.

Al in 2000 stelde de oud-commissaris der Koningin van Noord-Holland R.J. de Wit dat bestuurders en politici het nationale verleden dienden te kennen om hun werk goed te kunnen uitvoeren. Alleen zo begrepen ze de identiteit en de waarden en normen van de samenleving waarin ze hun taak vervulden. Het *Historisch Nieuwsblad* nam de proef op de som en stuurde alle Tweede Kamerleden een geschiedenisenquête. Het gemiddelde rapportcijfer van de 66 Kamerleden die meededen was een 4+.

Men haalde de schouders op. Een paar jaar later stelde de toenmalige SP-voorman Jan Marijnissen opnieuw het gebrek aan historische kennis aan de kaak. Hij weet dat aan de uitholling van het geschiedenisonderwijs, dat een muf imago had. Bovendien gold aandacht voor het nationale verleden als 'eng' en verdacht. Marijnissen kreeg gehoor en binnen een jaar pleitte de Onderwijsraad voor een vastgesteld corpus historische kennis waarover iedere Nederlander zou moeten beschikken. Een canoncommissie

Werf Nieuwboer met vier scheepshellingen in Spakenburg, het enige vissersdorp in de provincie.

□ FOTO GOUWENAAR | WIKIMEDIA COMMONS

sie onder bezielende leiding van Frits van Oostrom presenteerde eind 2006 een lijst van vijftig vensters, *de Nationale Canon*. Het was nadrukkelijk de bedoeling dat deze canon dynamisch zou zijn en andere, provinciale, regionale en lokale canons zou stimuleren. Ook was er ruimte voor canons op andere dan historische gebieden. Die canons zijn er ook gekomen: legio dorpen en steden hebben een eigen canon en de provincie Utrecht is daarin zeker niet achtergebleven. Op internet, in boekvorm, als serie speelkaarten of in andere ludieke vormen tuimelden de canons over elkaar. Het vroegere Erfgoedhuis, nu LandschapErfgoedUtrecht bouwde in samenwerking met lokale historische instellingen vier digitale regiocanons. Regiocanons, omdat de verschillen tussen de delen van de provincie erg groot waren.

Typisch Utrechtse onderwerpen

Nu ligt er een nieuwe provinciale canon in boekvorm, fraai vormgegeven en ruim geïllustreerd.

Boekbespreking

Anne Doedens, *Geschiedenis van Utrecht.*
De canon van het Utrechts verleden. Zutphen:
Walburgpers 2013, ISBN 978 90 5730 902 1.
192 pagina's, € 29,95.

Fred Vogelzang

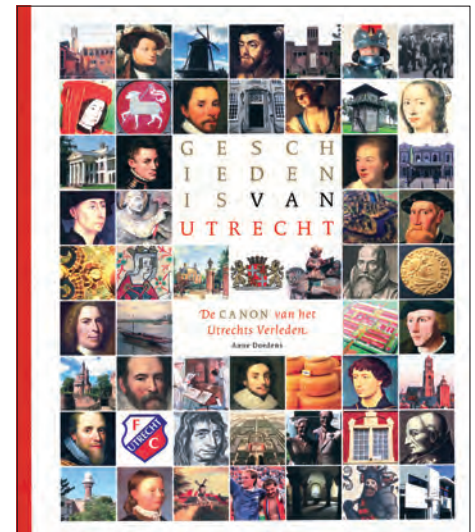
Historicus, onderzoeker bij de Nederlandse
Kastelenstichting.

lustreerd. De uitdaging is aangegaan door Anne Doedens, de Maartensdijkse historicus die zijn sporen in de geschiedeniseducatie in Nederland ruim verdiend heeft. Net als de landelijke canon heeft hij vijftig vensters gekozen, voor een deel gebaseerd op die algemene canon, voor een deel ingegeven door de specifieke Utrechtse geschiedenis. De vensters verschillen enorm in reikwijdte: van het betrekkelijk eenvoudige Dorestadvenster tot iets veel abstracters als stadsrechten, de Nederlandse Opstand of eminente kunstenaars. Formeel moet, voor een echte provinciale canon, de keuze vallen op typisch Utrechtse onderwerpen, die op zijn minst van bovenlokaal en het liefst van provincie-omvattend belang zijn. Natuurlijk kan ter illustratie of als symbool een lokaal voorbeeld worden genomen, maar het achterliggende onderwerp moet een bredere betekenis hebben, ook elders spelen of door zijn afwijking de rest van de provincie in een scherper licht plaatsen. Spakenburg bijvoorbeeld is het enige vissersdorp in de provincie: dat zegt zowel iets over Utrecht als over het dorp zelf. Het is jammer dat het vissersdorp een venster moet delen met de tabaksteelt en de wolfabrieken. Samen vormen ze een economisch venster dat maar liefst drie eeuwen bedrijvigheid in oostelijk Utrecht wil beschrijven, maar nu eerder een opeenstapeling van lokale eigenaardigheden is dan een samenhangende schets op provinciaal niveau. Iets dergelijks gebeurt in het venster over Oldenbarnevelt. Deze geboren Utrechter is van landelijke betekenis en wordt door de auteur gebruikt als symbool voor de periode na de afscheiding van Spanje. Zowel die strijd als de onderlinge godsdienstige twisten als de politieke partijstrijd in de stad Utrecht worden aan Oldenbarnevelt

opgehangen. Dat is historisch begrijpelijk, maar wel wordt de jas die aan dat kapstokje hangt erg zwaar. In andere gevallen is het provinciale haakje weer te klein: de Cuneraverering in Rhenen heeft buiten die stad geen invloed gehad en de in andere Utrechtse plaatsen voorkomende bedevaarten worden in dit venster niet genoemd. Ook 'Gildenmacht en stedelijke autonomie' is nauwelijks een provinciaal thema. Religie in het venster 'Over kloosters, volksgeloof en vroomheid' bestrijkt dan weer zes eeuwen!

Compleet of hoogtepunten?

Deze verschillen in invulling per thema komen ook in de andere canons voor. Het blijkt nog niet zo eenvoudig de politieke wens van een 'minimumpakket historische kennis' in een canonvorm te vertalen. Die spanning tussen een compleet verhaal en een beperkt venster wordt treffend geïllustreerd door de titels van het boek. De hoofdtitel is *Geschiedenis van Utrecht* en alle vensters samen bieden inderdaad een korte samenvatting van de hele Utrechtse geschiedenis. De ondertitel luidt echter *De canon van het Utrechtse verleden*, wat zou betekenen dat er geen provinciegeschiedenis wordt geboden, maar een aantal hoogtepunten die iedere Utrechter zou moeten kennen. In het voorwoord laat de auteur over zijn opvatting geen twijfel bestaand: dit boek bevat hoogtepunten en hoofdzaken uit de Utrechtse geschiedenis. Dat botst echter met bepaalde keuzes. Sticht's watermanagement is maar liefst een 'hoogtepunt' van vijfhonderd jaar, de economie van het oostelijke Sticht belooft ruim drie eeuwen. Aan de andere kant zijn blijkbaar de hernhutters, de Utrechtse universiteit en de Eerste Wereldoorlog zo belangrijk voor

de provinciale Utrechtse geschiedenis, dat ze een compleet venster verdienen, hoewel ze zeer beperkte betekenis hebben. De buitenplaatsen, de patriotten, de bisschoppen en de verdedigingslinies zijn natuurlijk wel typisch Utrecht en hebben terecht een prominente plek in het boek.

Mooie verhalen

Voor wie is deze canon? Officieel natuurlijk voor iedere Utrechter en iedereen die Utrecht wil leren kennen. De meeste canons in Nederland richten zich op het onderwijs en in de bijlage geeft de auteur dan ook dwarsverbanden met de landelijke canon en de in het onderwijs gebruikte tijdvakken. Toch wordt die doelgroep niet expliciet genoemd en zijn de taal en de soms noodzakelijke achtergrondkennis niet helemaal daarop toegesneden.

Deze canon is een goede aanzet om een beeld te krijgen van belangrijke thema's uit de Utrechtse geschiedenis. De gesignaleerde onevenwichtigheid lijkt ingebakken in het concept canon en is misschien ook wel ingegeven door het feit dat een 'echte' en dus veel beperktere canon waarschijnlijk lastiger te presenteren is aan het publiek. Zo'n canon krijgt alleen betekenis op een stevig fundament van algemene kennis en juist die ontbreekt in Nederland. Wat blijft is een aantrekkelijk boek vol mooie verhalen en belangrijke gebeurtenissen, met onvermijdelijk hier en daar wat foutjes. Eén vraagteken blijft: nu de politiek bezuinigt op de canons, het Nationaal Museum achter de horizon is verdwenen en ook het onderwijs de canons goeddeels links laat liggen, is het boek misschien te laat verschenen.

De anonieme humorist op de Utrechtse Dada-avond

Grapendaal als wielrenner.

□ ARCHIEF JAN WILLEM GRAPENDAAL

Tijdens de dada-soirée in 1923 in het Utrechtse gebouw voor Kunsten & Wetenschappen betrad plots een onbekende man het toneel. Hij sjouwde een soort kapstok mee, behangen met allerlei rotzooi, en las een vreemde tekst voor. In de verslagen van de avond, waarvan op 20 oktober aanstaande een reconstructie plaatsvindt, wordt zijn naam nergens vermeld. Speurtocht naar de identiteit van een vergeten humorist.

Amper had hij in de gaten waarin hij die 29e januari 1923 verzeild was geraakt. Op het podium van K&W brachten drie mensen rare teksten, gedichten en muziek ten gehore voor een wel erg luidruchtig publiek. Een zekere Kurt Schwitters uit Duitsland maakte dierengeluiden en declameerde poëzie op een idiote manier, Theo van Doesburg deed iets minder vreemd en diens vrouw Nelly speelde wat eigenaardige pianostukken. En hij, in zwart pak en hoge hoed, werd op een gegeven moment door een groepje Utrechters het podium op gestuurd met een houten constructie vol rommel en een tekst die hij voor moest lezen, hoewel hij er zelf eigenlijk niks van begreep.

Hulde aan Schwitters

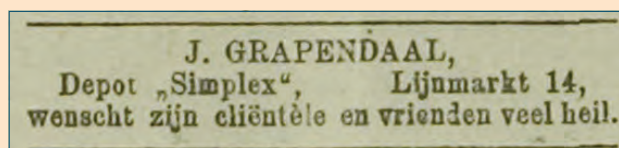
De Utrechtse soirée maakte deel uit van een serie avonden in geheel Nederland, die al gauw de naam 'Dada-veldtocht' kreeg. Het optreden en de drie kunstenaars werden wereldberoemd, maar de plotse ordeverstoorder raakte totaal in

vergetelheid. Schwitters noemde veel later dankzij deze interruptie Utrecht 'de enige stad, die de Dadaïsten een echte "Dada"-ontvangst had bereid'.¹ Wie was die man die was ingehuurd om de interruptie met de opgetuigde kapstok te volvoeren en die daarmee anoniem beroemd werd? En waarom was juist hij uitgekozen voor deze schnabbel? In Utrecht woonden en werkten een paar bewonderaars van Schwitters en Van Doesburg: journalisten Cor Schilp en Cor Vos (vader van tekenaar Peter Vos), architect Willem Maas en journalist/dichter/kunsthistoricus Jan Engelman. Zij troffen elkaar geregeld in het Utrechtse circuit, meestal bij een goed glas. Dit viertal wilde hulde brengen aan hun held Kurt Schwitters. Vermoedelijk onder leiding van Maas werd die dag bij Vos thuis op Vismarkt 11, boven slagerij W.T. van Rijn, een oude staande kapstok of zoiets vol gehangen met onder andere varkensbotten van de benedenbuurman. Bovendien schreven de vier vrienden een speciale tekst die bij de aanbidding van dit huldeblijk uitgesproken moest worden. De uitvoering wilden ze uitbesteden aan iemand die gewend was om op podia te staan: een humorist.

Een humorist uit Jutphaas

Volgens één bron zou het een 'bruiloftsconferencier uit Jutphaas' geweest zijn. Dat summier houvast leverde na naartig spoorwerk slechts één kandidaat op: een zekere Johan Grapendaal uit die plaats. Er is weliswaar geen enkel concreet en ondubbelzinnig bewijs dat Grapendaal de humorist van die avond was, maar alles wijst wel in die richting. Een sterke aanwijzing is dat volgens een chroniqueur zijn naam in die jaren 'menigmaal op de feestprogramma's prijkte' en dat hij 'bij het Utrechtse uitgaande publiek zeer geliefd was'.³

Johan Grapendaal werd op 3 februari 1866 geboren in Wijk aan Zee, vermoedelijk als zoon van W. Grapendaal,

Utrechtsch Nieuwsblad 2 januari 1897.

□ HET UTRECHTS ARCHIEF | COLLECTIE KRANTEN

Zadelstraat, ca. 1900 - 1903. Uitsnede uit een ansichtkaart van J.H. Schaefer. Grapendaals zaak onder de pijl.

□ HET UTRECHTS ARCHIEF | COLLECTIE BEELDMATERIAAL

wethouder en enthousiast paardensporter.⁴ Over Johans jeugd kon weinig achterhaald worden. In Beverwijk was hij werkzaam als palfrenier, dus koetsbediende en/of stal-knecht. Hij toonde zich al vroeg een goed schaatser: als 23-jarige won hij de hoofdprijs bij een wedstrijd in Beverwijk. Uit dezelfde plaats kwam Elisabeth Los met wie hij twee jaar later trouwde. Met schaatsen zou hij tot rond de eeuwwisseling doorgaan.

In 1891 verhuisden de Grapendaals naar de Utrechtse gemeente Oudenrijn waar hij werkte als koetsier. Naast schaatsen werd fietsen een nieuwe hobby. Hij deed met wisselend succes mee aan wielervedstrijden en was vanaf eind 1893 enkele jaren lang voorzitter van de Utrechtsche Wielrijders Club 'De Zwaluw'. In mei 1895 verhuisde Grapendaal naar Lijnmarkt 14 in Utrecht, schuin tegenover de Boterstraat. Het is niet duidelijk of hij toen nog werkte als koetsier.

Grapendaal als brugwachter.

□ ARCHIEF JAN WILLEM GRAPENDAAL

Prijswinnaar sectie 'luim'

Het was mede dankzij de wielrijdersclub dat hij een derde talent bij zichzelf ontdekte: dat van humorist op 'bruiloften en partijen'. Een voordracht op een feestavondje van de fietsclub viel kennelijk zo in de smaak, dat hij daarmee verder zou gaan.⁵ De eerste in een krant teruggevonden aankondiging geldt een feestavond van de Volksbond, afd. Utrecht, in de grote zaal van Tivoli in december 1895: 'Door den Heer Grapendaal worden welwillend voordrachten ten beste gegeven.' Kort daarna, in maart 1896, trad hij op voor de Utrechtsche Wielrijders-Sociëteit: 'In zijne voordrachten [...] was het komische element ruimschoots vertegenwoordigd.' Eind dat jaar verscheen hij weer op het podium voor zijn eigen club, nu met enkele collega's, 'waarlijk met zulk een stel komieken kan men het best stellen'.

Vanaf 1897 nam zijn humoristencarrière een hoge vlucht, niet alleen in Utrecht maar ook ver daarbuiten. In februari nam hij nog zonder succes deel aan een declamatiewedstrijd in Eindhoven, maar twee maanden later won hij in de sectie 'luim' een 'kunstvoorwerp' bij de Rederijkerskamer 'Kunstliefde' van de Utrechtse afdeling van de Nederlandse Vereniging van Spoorwegambtenaren.

Op de eerste dag van datzelfde jaar had hij in zijn huis een winkel geopend als 'depothouder Simplex rijwielen'. In een krantenverslag worden de etalage, de bloemenversieringen en vooral 'de fonkelnieuwe rijwielen' enthousiast bespro-

Rijwiel Magazijn,
Zadelstraat 21.
RIJWIELEN
Vernieuwen, Repareeren en Emailleeren.
SCHAATSSEN
JOH. GRAPENDAAL.

Utrechtsch Nieuwsblad 13 december 1897.

□ HET UTRECHTS ARCHIEF | COLLECTIE KRANTEN

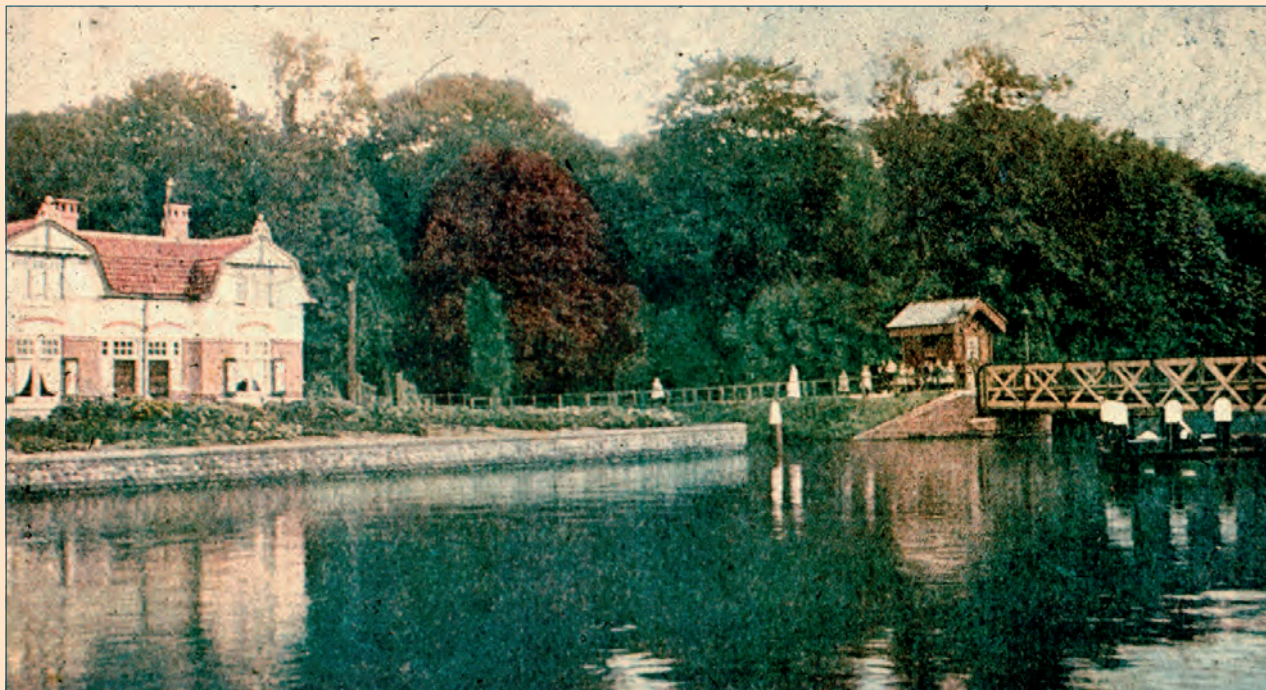
ken. De zaak verhuisde eind 1897 naar Zadelstraat 21, terwijl Grapendaal en zijn vrouw tot midden 1899 op verschillende adressen gewoond hebben.

Met het showen van racefietsen en de introductie van bijzondere motorfietsen timmerde hij voortdurend aan de weg. Hiermee toonde hij al zijn neiging tot theater. Toch kon dat een faillissement van de fietswinkel niet voorkomen. Mogelijk had hij te weinig aandacht besteed aan de bedrijfsvoering en te veel aan zijn optredens als schaatser, wielrenner en humorist. Op 28 juli 1899 schreef Grapendaal zich uit naar Jutphaas, waar hij een betrekking als brugknecht bij Rijkswaterstaat had weten te bemachtigen en al snel opklom tot brugwachter. Tot aan zijn pensioen zou hij de draaibrug over de Keulse Vaart (later Merwedekanaal), de Rijnhuizerbrug tussen de Overeindseweg (nu Rond het Fort) en de Herenstraat, bedienen. In de rechter van de twee (nog steeds bestaande) woningen bij de brug op Overeindseweg 2 zou hij voortaan wonen. En vandaaruit zou hij in zijn vrije tijd het humoristenberoep in praktisch heel Nederland uitoefenen.

RIJWIEL-MAGAZIJN
Zadelstraat 21.
Multiplex Schaatsen,
Ruiter Schaatsen,
Minkema Schaatsen.
Schaatsen Montuur. — Schaatsen Slijpen.
Verhuren van Rijwielen.
Aanbevelend,
JOH. GRAPENDAAL.

Utrechtsch Nieuwsblad 10 januari 1898.

□ HET UTRECHTS ARCHIEF | COLLECTIE KRANTEN

De rechter van de twee huizen was dat van Grapendaal (staat er nog), rechts 'zijn' Rijnhuizerbrug, ca. 1915.

□ ARCHIEF HISTORISCHE KRING NIEUWEGEIN

Alom geliefd humorist

Alle krantenberichten over Grapendaals activiteiten sinds 1896 overziend, valt op dat zijn podiumoptredens qua aantal en frequentie die op schaats of fiets al spoedig danig overvleugelden. Grapendaal trad op voor een bonte verzameling van sport-, culturele en ideële verenigingen in cafés, gymnastieklokalen, sociëteiten, vakbondszalen, concertgebouwen en patronaatsgebouwen. Tot de opdrachtgevers tot aan zijn Dada-optreden hoorden zijn eigen club 'De Zwaluw', de Utrechtse Wielrijdersclub 'De Arend', de Utrechtse Gymnastiek Vereniging 'Door Oefening Ontwikkeling', verschillende amateurtoneelgezelschappen, de Vereniging 'De Dageraad' - die bevorderde 'het vrije, onafhankelijke denken tot zedelijke en verstandelijke ontwikkeling van den Mensch' -, de Nederlandsche Bond van Boekverkoopersbedienden, de Vereniging van Stadstimmerlieden en hobbyclubs als de Pluimveevereniging 'Elinkwijk'. In Jutphaas zelf werd hij geëngageerd door de Wilhelminabond en het fanfarecorps 'Cornelis Galesloot'. Maar ook in Hilversum, Maarssen, De Meern, Amersfoort, Soest, Houten en helemaal in Kaatsheuvel wilden ze hem zien en horen.

De 'bekende leuke Hollandsche coupletzanger', de 'Hollandsche Karakterkomiek', de 'Hollandsche humorist' ontving vele lofuitingen in de pers: 'de rechte man om je te doen lachen, of je wil of niet'. En ook ook het katholieke volksdeel was ingenomen met hem: 'Ons volk in zijn geheel is wars van schunnigheden, waarmee nog altijd een bedenkelijk soort van humoristen in café's en ook duurdere en dáárom deftigen gelegenheden, fijne Dames en Heeren moeten dienen! Maar Grapendaal en Co. zijn met hunne komische, humoristische voordrachten beslist voor katholieke verenigingen aan te bevelen.'

'Kampioen van Nederland'

Van groot belang voor de bekendheid en het succes van artiesten als Grapendaal en dús voor dit soort uitko-

pen waren de voordrachtwedstrijden - wat zijn repertoire betreft de afdeling 'luim' - overal in den lande. Al sinds 1897 - toen hij bij de Koninklijke Harmonie 'Apollo's Lust' in Eindhoven de tweede prijs behaalde - nam hij daaraan deel. Een wedstrijd in 1910 betekende zijn doorbraak. Er bestaat een foto van hem, waarop hij te zien is behangen met vele metalen lauwerkransjes en medailles en met een sjerp waarop 'Kampioen van Nederland'. Die sjerp met het jaartal 1910 is bewaard gebleven. In dit jaar nam hij begin oktober deel aan een nationale wedstrijd bij de Rotterdamse toneelvereniging 'Thalia II' en sleepte hier in eerste instantie in de afdeling komische soli de 1e prijs b in de wacht. Daarna volgde de kampioensstrijd, waarbij Grapendaal won.⁶ De basis voor een glanzende carrière was gelegd.

Er volgde nog een aantal andere landelijke wedstrijden in Amersfoort, Deventer, Schiedam en Tilburg, maar die in Groningen eind februari 1914 had opvallende gevolgen. Ten behoeve van de Joodsche Vacantiekolonie "Groningen" was een benefietwedstrijd georganiseerd en hier behaalde hij de eerste prijs bij de komische soli, een zilveren medaille van de Commissaris der Koningin. Zijn lokale roem was meteen gevestigd en er volgde een kleine zegetocht van de 'Kampioen der Nederlandsche Humoristen' in Groningen. Een speciaal optreden op 24 maart in het Apollo-Theater werd aangekondigd in herhaalde advertenties: 'Zelden was publiek en jury eenstemmiger in de uitspraak. De heer Grapendaal was een ontdekking, een *echte* natuur-humorist, zooals men zelden ziet.' En nog was het niet genoeg, de volgende avond kon de Groninger hem 'extra' zien in Café-Restaurant 'De Kroon'. Begin april was hij weer te bewonderen als speciale gast bij een wedstrijd van gezelschap 'Joost van den Vondel' en tenslotte anderhalve week later opnieuw in

het Apollo-theater. Hij kon niet meer stuk in Stad. En zo is er sprake van een bijna continue stroom van optredens van Grapendaal tot aan 1923.

Teksten van anderen

Voor zijn repertoire putte Grapendaal in zijn begintijd vooral uit twee bronnen: Abraham de Winter en Eliza Laurillard, beiden in hun tijd befaamde auteurs van voordrachtteksten. Met de Bredanaar De Winter (1841-1920) begon de moderne kleinkunst en hij was bovendien de eerste die vanaf het podium met de politiek spotte - een Wim Kan *avant la lettre*.⁷ Tot 1912 gebruikte Grapendaal teksten van hem als 'Een slachtoffer der wetenschap', 'Sport, kunst en wetenschap', 'De schoolmeester van Bawel', het straatlied 'Dokter C.K.', 'Driekske de Schareslieper', 'Apen' (waarin hij allerlei apen opsomt onder verwijzing naar Darwins evolutietheorie) en 'Onbeschaafde negers' (een kritiek op het neerkijken op Afrikanen). Werk van dichter-dominee Laurillard (1830-1908) bracht hij alleen in de eerste paar jaar: 'Op en achter het tooneel' en 'Een vers dat als een nachtkars uitgaat' uit de bundel *Ernstig en los*.

Rond 1910 ontdekte hij het werk van Albert Bol (pseudoniem van Albert Bolhuis)⁸ en bracht diens 'Hannes Pimpelmees op audiëntie' en 'Hannes aan de Table d'Hôte' ten tonele. In de jaren twintig kwamen daar teksten bij als 'Jongens ik blijf vrijgezel' van S. de Haas en 'Oude Sientje' van Justus van Mourik.

Dadaïst tegen wil en dank

En zo stond Grapendaal op de 29e januari 1923 in K&W, waar hij eerder onder eigen naam als humorist had opgetreden. Documenten die duidelijk maken hoe en wanneer hij betrokken raakte bij de befaamde Utrechtse Dada-soirée zijn tot nu toe niet teruggevonden. Ongetwijfeld kenden met name de journalisten Schilp en Vos hem van zijn vele optredens in Utrecht.

Dorpstraat ca. 1925, in de inzet het echtpaar Grapendaal dat op de ansicht rechts te vinden is. De foto is genomen vanaf de Rijnhuizerbrug.

□ ARCHIEF HISTORISCHE KRING NIEUWEGEIN

De kranten deden in de dagen daarna verslag van Grapendaals ongewone verschijning.⁹ Ongetwijfeld wachtte hij, 'met hoge zijden op en in rokcostuum' of smoking en met 'witte garen handschoenen', in een van de ruimtes rond de grote zaal op een teken om de zaal te betreden. Vlak voor de pauze werd Grapendaal onder luid geschreeuw van het publiek het podium op geloodst, vergezeld van de reeds vermelde 'versierde' kapstok. In zijn hand hield hij vermoedelijk een dik boek (een bijbel?). Het viertal had hem instructies meegegeven: 'hij moest zich door niets laten afschrikken of afleiden; aan welk programmanummer men ook bezig was, hij moest onderbreken, zijn eigenaardige lauwer neerplanten en "unvervroren" zijn tekst afdraaien.' Grapendaal ging zitten, uitte enige kreten, wees daarbij naar Schwitters en las de meegegeven tekst voor. Schwitters was eerst verbluft - hij verstond het Nederlands niet -, maar had er al gauw schik in en 'doet mee', Van Doesburg 'blijkt de situatie niet goed te begrijpen en lijkt den voorlezer te verzoeken heen te gaan.' Maar toen Grapendaal klaar was en alweer verdwenen, gaf hij zich gewonnen en zei dat 'Utrecht de eerste plaats is, waar het publiek zelf Dada maakt'. Hij wilde 'nu het werk aan het publiek overlaten' en met zijn twee collega's verder 'toeschouwers' zijn. Er gebeurde echter niets meer, het 'huldeblijk' was immers gepresenteerd.

Meteen stormden studenten vanaf het balkon naar beneden en maakten zich meester van de kapstok en de rest en sleepten dat het balkon op. Iemand van het viertal, vrijwel zeker Cor Schilp, liep naar het podium en maakte Van Doesburg duidelijk dat 'het intermezzo van de meest onschuldige bedoelingen uitging, maar wat ongelukkig werd uitgevoerd', waarna hij het podium opklom en namens de

optreders de zaal meedeelde 'dat men bereid is de séance voort te zetten, als iedereen weer zijn plaats inneemt.' Vele jaren later schamperde Schilp over de 'ongelukke' uitvoering door Grapendaal: 'Van de opzet en bedoeling heeft deze eenvoudige van geest waarschijnlijk niets begrepen, maar hij liet zich willig als handlanger gebruiken.' Ze hadden hem overschat en tegelijk het effect van hun interruptie op de optreders onderschat. Hoe Grapendaal zelf zijn optreden ervaren heeft, weten we niet.

De enige overgeleverde tekst van Grapendaal zelf betreft een vers geplaatst in de Utrechtsche Courant en het UN van 31 december 1928. Aanleiding was het verdwijnen van de tractortram, die hij dagelijks van uit zijn huis aan de overkant over de Herenstraat had zien rijden. De tram maakte plaats voor een autobus.

□ HET UTRECHTS ARCHIEF | COLLECTIE KRANTEN

Door Grapendaal gewonnen medailles en lauwerkransjes.

□ FOTO NIELS BOKHOVE | ARCHIEF JAN WILLEM GRAPENDAAL

Tanend succes

Hoe verging het Grapendaal na deze voor hem relatief onbelangrijke, maar ongetwijfeld ongebruikelijke en vast ook onbevredigende schnabbel? Zijn optredens gingen door, zij het naar het schijnt minder frequent. In de herfst van 1924 won hij tijdens een wedstrijd in Rotterdam nog de eerste prijs en de juryprijs voor 'zang en uitspraak'.

In en kort na 1925 kon Grapendaal twee jubilea vieren: datzelfde jaar was hij 25 jaar 'verbonden [...] geweest aan de brug over den Vaartschen Rijn' en twee jaar later vierde hij zowel zijn 30-jarig humoristenbestaan als zijn 40-jarig huwelijk.¹⁰ De optredens lijken daarna weer frequenter plaats te vinden: tot 1932 was hij te zien in Jutphaas en Utrecht (een paar keer weer K&W) en ook in Vreeswijk, Hilversum, Loenen, Zeist en Bussum.

Vanaf ongeveer 1930 lijkt Grapendaals succes te minderen. Een optreden voor een muziekvereniging in Kaatsheuvel in de herfst van dat jaar leverde hem een, voor zover valt na te gaan, eerste negatieve recensie op: toegegeven, 'hij wist er aardig de stemming in te brengen. Mag hij al niet onder de moderne gerekend worden, toch gaf hij goed komisch werk waarmede danig gelachen werd en dat niemand aanstoot kon geven'. Een jaar later volgde er weer een tik, nu na een optreden voor de Utrechtsche Muziek- en Tooneelvereniging 'Semper Melior' in Hotel De l'Europe: hij 'kon met zijn lang niet onaardige liedjes en vrolijke anecdotes het gewenschte succes nauwelijks bereiken'.¹¹

Vermoedelijk speelde mee dat in de jaren twintig, in navolging van met name Berlijn, het cabaret als uitgaansgelegenheid zijn intree in Nederland had gedaan en dat het publiek uitgekeken raakte op het als ouderwets beleefde vermaak van een humorist. In Utrecht doken al gauw populaire gelegenheden als Cabaret Dancing 'La Gaîté', tussen Domplein en Vismarkt met dagelijks 'soirée artistique', en Cabaret 'Modern' op. Daarin traden bijvoorbeeld de dansgroep 'The American Beauties' en Pisuise op, heel andere programma's dan dat van Grapendaal.¹²

Graf van echtpaar Grapendaal, juni 2013.

□ FOTO NIELS BOKHOVE

Medailles en lauwerkransen

In 1932 ging Grapendaal met pensioen bij Rijkswaterstaat. De krant memoreerde bij die gelegenheid zijn 151 medailles en lauwerkransen en zijn tientallen schaats- en wielrenmedailles en sprak de verwachting uit dat hij niet in vergetelheid zou raken.¹³ Dat bleek wat al te optimistisch. Optredens en hoogtepunten werden schaarser. In 1933 vierde hij zijn 40-jarig jubileum als humorist (kenmerkend had hij zijn start vier jaar vervroegd!). Hem viel een sereenade ten deel van de Jutphase verenigingen, waarvoor hij vaak opgetreden had en die in een lange stoet langs zijn huis aan de Wilhelminastraat 17 trokken.¹⁴ Vijf jaar later, op 18 mei 1938, vlamde hij, 'bekend humorist in Waterstaatskringen', in Hotel Noord-Brabant nog één keer met een 'zeer gewaardeerd optreden' bij gelegenheid van het 40-jarig bestaan van de personeelsvereniging "Eendracht maakt macht" van zijn ex-werkgever.¹⁵ Toen werd het stil.

In 1942 vierde het echtpaar Grapendaal nog hun 55-jarig huwelijk. 'Dat zij nog lang gespaard mogen blijven', zo wensten hun kinderen¹⁶, maar op 4 november 1944 overleed de humorist-in-ruste op 78-jarige leeftijd. Hij werd begraven op de algemene begraafplaats aan het Kerkveld in Jutphaas, waar hij nog altijd ligt met zijn drie jaar later gestorven vrouw.¹⁷

Met dank aan Jan Willem Grapendaal en de Historische Kring Nieuwegein.

Op 20 oktober organiseert de Vereniging Oud-Utrecht (opgericht 1923) in het kader van viering van het 90-jarig bestaan een zo getrouw mogelijke reconstructie van de Utrechtse Dada-avond. Voor nadere informatie zie de achterpagina van dit nummer.

Noten

- 1 C. Schilp, 'Dada in Utrecht', *Maatstaf* 46 (1956) 7/8, 537-40, hier 540.
- 2 Volgens J. Juffermans, *Met stille trom. Beeldende kunst en Utrecht sinds 1900*. Herz. en uitgebr. uitg. (Utrecht 1996), 53. In de eerste uitgave (Utrecht 1976), 53, luidde het nog: 'een derderangs bruiloftsconferencier uit Jutphaas', in de derde, geheel herz. en weer uitgebr. uitg., getiteld *Magisch Utrecht. Beeldende kunst in de Domstad in de 20e eeuw* (Utrecht 2010), 65: 'een bruiloftsmoppentapper uit Jutphaas'. De reden voor die wijzigingen is onbekend, Juffermans († 2012) kunnen we het niet meer vragen. Voor de passage over de Dada-avond interviewde hij de 'Utrechtse kunstenaars' die er die avond bij waren. Waarmee hij minstens Cor Schilp (die in zijn herinneringen zelf niet rept over Jutphaas) moet hebben bedoeld, want hij vermeldt in zijn nawoord bezoeken aan hem, waarbij overigens 'veel sherry' werd genuttigd (ed. 1976, 176). Schilp was in de jaren zeventig de enige overlevende van het viertal. Overigens traden er in die tijd nog meer populaire humoristen in Utrecht op, maar zij kwamen niet uit Jutphaas. (J. Pohl, 'Cabaret La Gaité weerde mannen die pet droegen' ('Utrechts vermaak in vroeger dagen' I), *Utrechts Nieuwsblad* [voortaan: *UN*], 19-2-1966.)
- 3 Pohl, a.w.
- 4 Veel gegevens zijn ontleend aan de historische krantensite kranten.kb.nl, aan het digitale *UN* en vele andere digitale periodieken. Met dank aan de Historische Kring Nieuwegein, met name Piet Daalhuizen en Jan Rijdes. Verder ook Jonna Dommerholt.
- 5 Anon., 'Een brugwachter met 150 medailles. Maar niet verdiend met... brugwachters. Hardrijder op de schaats, wielrenner en bovenal humorist' (t.g.v. pensionering), [onbekende krant], febr. 1932.
- 6 *Het Nieuws van den Dag*, 8-10-1910.
- 7 Zie: J. Klöters, *100 jaar amusement in Nederland* (Den Haag 1987), 46-50.
- 8 Klöters, a.w., 90-92.
- 9 Ontleend aan: anon., *UN*, [C. Schilp], *Utrechtsch Dagblad*, [C. Vos], *Utrechtsche Courant*, en anon., *Voorwaarts*, alle 30-1-1923; C. Schilp, 'Dada in Utrecht'.
- 10 *UN* 2-5-1925 & 27-1-1927.
- 11 *Nieuwe Tilburgsche Courant*, 21-10-1930; *UN*, 26-10-1931.
- 12 'La Gaité' verhuisde later naar hoek Vredenburg/Drieharingstraat en heette toen 'Old Dutch'. 'Modern' speelt nog een rol in Clare Lennarts roman *Huisjes van Kaarten* uit 1938. (Pohl, 'Cabaret La Gaité...')
- 13 *UN*, 6-2-1932; anon., 'Een brugwachter...'
- 14 *UN*, 6-5-1933.
- 15 'Waterstaters jubileeren', *UN*, 19-5-1938.
- 16 *UN*, 20-1-1942.
- 17 Graf 2.05.08, zerk-id-nr. 84370.

Cornelis Dekker, begin jaren 80.

□ HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

Cornelis Dekker was naast rijksarchivaris ook hoogleraar in de archiefwetenschappen en de paleografie aan de Universiteit Van Amsterdam. Binnen de archiefwereld gold hij als een prominent vertegenwoordiger van de wetenschappelijk georiënteerde beroepsopvatting.¹ Voor hem was het vanzelfsprekend dat de archivaris niet alleen de aan zijn hoede toevertrouwde archieven moest beheren, maar ook zijn neus in de bronnen diende te steken voor eigen historisch onderzoek.

Trouw aan Zeeuwse roots

Cees Dekker werd in 1933 geboren te Wemeldinge op Zuid-Beveland. Zijn Zeeuwse afkomst heeft hij nooit verloochend. Hij studeerde geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Gent, waar hij een gedegen opleiding kreeg in de mediëvistiek. Maar al vóór die tijd had hij de weg naar de archieven gevonden. In het *Tijdschrift Oud-Utrecht* (1997) vertelt hij hoe hij als 14-jarige met twee vriendjes het Rijksarchief in Middelburg bezocht om zijn stamboom uit te zoeken.² Een mooi voorbeeld van genealogische nieuwsgierigheid als opstap naar serieus historisch onderzoek.

In Gent onderging hij de invloed van verschillende gevestigde en spraakmakende Belgische historici zoals de mediëvist François Ganshof (oud-leerling van Henri Pirenne) en de historisch geograaf Adriaan Verhulst. Zijn invloed is duidelijk zichtbaar in Dekkers latere studies over Zuid-Beveland en het Kromme Rijngebied. Ook zorgde de Gentse school voor een degelijke scholing in de hulpwetenschappen paleografie en diplomatiek (oorkondenleer).

Herinneringen aan Cornelis Dekker (1933-2012)

Op 18 december van het vorig jaar overleed op 79-jarige leeftijd de historicus en oud-rijksarchivaris in de provincie Utrecht prof. dr. Cornelis Dekker. Met zijn historische publicaties heeft hij grote betekenis gehad voor de geschiedschrijving van stad en provincie Utrecht, voor het archiefwezen en voor de opleiding van historici.

Huib Leeuwenberg

Oud-medewerker van het Rijksarchief Utrecht en van Het Utrechts Archief.

Na zijn studie te Gent vertrok Dekker in 1959 naar Den Haag, waar hij aan de Rijksarchiefschool de postdoctorale opleiding tot archivaris eerste klas volgde. In april 1961 werd hij benoemd tot chartermeester aan het Rijksarchief in Utrecht. Dat was toen nog gevestigd aan de Drift in een veel te kleine ruimte, die ook nog eens gedeeld werd met het Gemeentearchief. Beide instellingen kregen in 1968 een veel ruimere behuizing aan de Alexander Numankade. In 1975 werd Dekker benoemd tot rijksarchivaris in de provincie Utrecht als opvolger van dr. M.P. van Buijtenen. Tot de belangrijkste taken van een archivaris behoren het beheer van de archieven, het toegankelijk maken daarvan door middel van inventarissen en het geven van informatie over de in de depots bewaarde archieven.

De in Utrecht aanwezige omvangrijke, deels middeleeuwse archieven van de bisschop en de vijf Utrechtse kapittels werden door Dekker uitputtend gebruikt voor zijn proefschrift *Zuid-Beveland: de historische geografie en de instellingen van een Zeeuws eiland in de middeleeuwen* (1971). Deze studie was zo grondig dat sommige boeren die gebruikten om aan te tonen dat hun land historische betekenis had en in het herverkavelingsproces gespaard diende te worden. Vol ontzag sprak men daar over de auteur als het 'wonder van Wemeldinge'.

Opening van de tentoonstelling 'Utrecht en zijn bisschoppen' in 1971 in het gebouw van het Gemeentearchief Utrecht en het Rijksarchief in de provincie Utrecht (Alexander Numankade 199-201) te Utrecht. Cornelis Dekker geeft staatssecretaris H.J.L. Vonhoff (links) uitleg bij een vitrine met manuscripten.

□ FOTO GEMEENTEARCHIEF UTRECHT | HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

Ontginningsgeschiedenis

Ruim tien jaar later zou een kwalitatief vergelijkbare studie volgen, ditmaal over de streek waar hij ondertussen was neergestreken: *Het Kromme Rijngebied in de middeleeuwen* (1983). Opnieuw een dikke turf, door sommigen wat oneerbiedig de 'dubbeldekker' genoemd. Vele historische studies over het Sticht en Zeeland zouden volgen. Daaronder het grondleggende artikel over de dam bij Wijk bij Duurstede, waarin hij stap voor stap de afdamming van de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede in 1122 relateert aan de ontginningsactiviteiten ter plaatse en het graven van de Vaartse Rijn als compensatie voor het wegvallen van de verbinding van Utrecht met de Lek via de Kromme Rijn.³ Zijn diepgaande kennis van de ontginningsgeschiedenis kwam eveneens tot uiting in zijn studie over de oorsprong van de kerkelijke rechtspraak in het diocees Utrecht. Ten tijde van de grote ontginningen in Utrecht en Holland in de 11e en het eerste kwart van de 12e eeuw had de Utrechtse bisschop zijn geestelijke rechtsmacht voor een groot gedeelte overgedragen aan de nieuw gecreëerde aartsdiakens.⁴ Omdat die ook optraden in zaken die nu tot het burgerlijk recht worden gerekend, opereerden zij vaak in concurrentie met de wereldlijke rechtspraak.

Naast een aantal kleinere studies schreef Dekker over archivistische onderwerpen, waarmee hij de discussie over het vak binnen de vakgemeenschap hoopte te stimuleren. Helaas werden zijn opvattingen vanaf de jaren 80 overstemd door die van de managementcultuur, waarin weinig begrip voor de wetenschappelijke benadering van het vak was te bespeuren. Maar Dekker liet zich niet van de wijs brengen. Samen met anderen gaf hij in 1992 een *Album Paleographicum*

uit dat een panoramisch overzicht bood van de ontwikkeling van het schrift binnen de oorspronkelijke zeventien Nederlandse gewesten. Een nieuw standaardwerk.

Historisch vakmanschap

Behalve voor de historische geografie had Dekker oog voor de kerkgeschiedenis. Jarenlang doceerde hij het vak 'kerkelijke instellingen' aan de (niet meer bestaande) Rijksarchiefschool. Dekker had als zelfverklaard atheïst geen banden met een kerkgenootschap. Zijn belangstelling was ongetwijfeld geworteld in de diepgaande betrokkenheid van zijn Wemeldingense voorouders bij de gemeente van Huibert Jacobus Budding (1810-1870). Deze schilderachtige representant uit de kringen van de bevindelijkheid telde vooral veel aanhangers in Zeeland. Zijn hele leven heeft Dekker aantekeningen verzameld over Budding. In 1992 verscheen zijn monografie over Budding en zijn gemeente te Goes in een nieuwe 'dubbeldekker', compleet met een prosopografische lijst van gemeenteleden.⁵

Ondertussen was hij al enige tijd bezig als eindredacteur en mede-auteur van het driedelige standaardwerk *Geschiedenis van de provincie Utrecht*⁶, dat in 1997 het licht zag. Samen met de drie jaar daarna verschenen geschiedenis van de stad Utrecht⁷ vormt het basis en naslagwerk voor iedere onderzoeker die zich begeeft op het terrein van de geschiedschrijving van stad en provincie Utrecht.

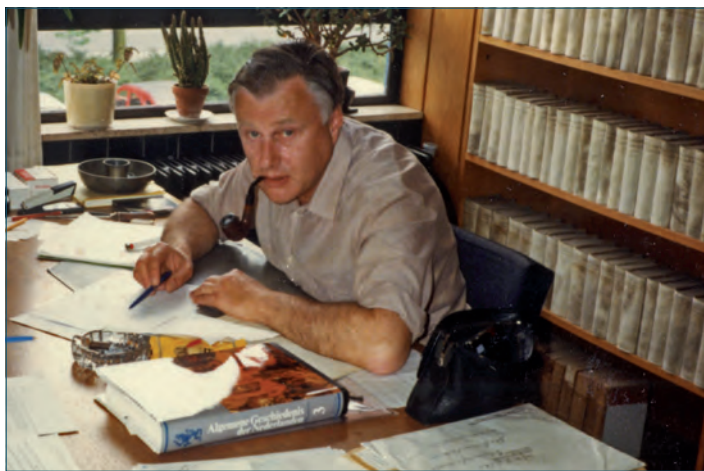
Dekkers bibliografie⁸ is een indrukwekkende uitstallast van historisch vakmanschap. En dan zijn de vele inventarissen die hij als archivaris heeft geproduceerd nog niet eens meegeteld. In alle opzichten heeft hij met zijn historische publicaties een enorme betekenis gehad voor de historiografie van Utrecht, stad en provincie, voor het archiefwezen en voor de opleiding van historici. Dit werd ook door de provincie Utrecht ingezien: bij zijn afscheid in 1996 werd hem door de provincie de erepenning toegekend.

Einde van een traditie

Een kwaliteit, die het verdient hier te worden vermeld, is Dekkers gave als docent. Als geen ander wist hij zijn kennis over te dragen aan derden, of het nu studenten van de universiteit betrof, of leden

Noten

- 1 Zie het rapport *Rijksarchiefdienst en historisch onderzoek* uit 1977 door de commissie van het Convent van rijksarchivarissen onder voorzitterschap van C. Dekker.
- 2 Janna Leguijt en Albert van der Zeijden, 'Bij het afscheid van C. Dekker. Interview na 35 jaar Utrecht', in: *Tijdschrift Oud-Utrecht* 70 (1997) 2, 31-33.
- 3 'De dam bij Wijk', in: *Nederlands Archiefblad* 84 (1980) 248-266.
- 4 'De vorming van aartsdiakonaten in het diocees Utrecht in de tweede helft van de 11e en het eerste kwart van de 12e eeuw', in: *Geografisch Tijdschrift*, nieuwe reeks 11, nr. 5 (1977) 339-360.
- 5 C. Dekker, *Gereformeerd en Evangelisch. Ontstaan en geschiedenis van de Buddinggemeente te Goes en haar plaats in het Nederlandse Protestantisme in de periode 1839-1881* (Kampen 1992).
- 6 *Geschiedenis van de provincie Utrecht*, onder eindredactie van C. Dekker, 3 dln (Utrecht, 1997).
- 7 'Een paradijs vol weelde': *geschiedenis van de stad Utrecht*, onder redactie R.E. de Bruin e.a., (Utrecht 2000).
- 8 Zijn bibliografie tot 1997 in *De Kerk en de Nederlanden: archieven, instellingen, samenleving, aangeboden aan prof. dr. C. Dekker bij zijn afscheid als rijksarchivaris en als hoogleraar in de archiefwetenschap* enz. (Hilversum 1997) 389-394.

Cornelis Dekker in 1983 in zijn werkkamer aan de Alexander Numankade.

□ HET UTRECHTS ARCHIEF, COLLECTIE BEELDMATERIAAL

van het archiefpersoneel of het gehoor tijdens een voordracht. Hij wist dat ook in begrijpelijke taal over te brengen, zodat ook historisch ongeschoolden hun aandacht erbij hielden.

Het onderzoekswerk en het schrijven van zijn boeken en artikelen heeft Dekker deels verricht tijdens de uitoefening van zijn beroep. Daarmee staat hij in de traditie van de grote archivaris-historicus Muller, gemeente- én rijksarchivaris in Utrecht (1874-1922). Deze heeft veel bijgedragen aan de ontsluiting van de middeleeuwse archieven in de Utrechtse depots, daarmee de weg openend voor de onderzoeker. Daarnaast heeft hij een aantal historische studies over Utrecht het licht doen zien, die nog steeds als belangwekkend worden beschouwd. Al verschilden beiden in temperament en opvattingen - Dekkers lage achting voor Muller zal deels zijn gegrond in diens onmiskenbare status van representant van het establishment -, beiden blonken uit in vakmanschap en geleerdheid, die zij geheel ten dienste stelden van de geschiedschrijving. Die traditie lijkt met het overlijden van Cornelis Dekker afgebroken.

Agenda

Presentatie Jaarboek

Op *vrijdag 6 september* vindt in het Utrechtse stadhuis de presentatie plaats van het Jaarboek 2013 dat geheel in het teken staat van de Vrede van Utrecht. Na uitreiking van het eerste exemplaar aan burgemeester Wolfsen volgt een minisymposium over '300 jaar Vrede van Utrecht: historisch verantwoord vierden'.

Aanvang 19.30 uur, inloop vanaf 19.00 uur met koffie en thee; de avond wordt afgesloten met een borrel.

Lezing Catharijneconvent

Vanaf *6 september* is in Museum Catharijneconvent *Vormen van verdraagzaamheid* te zien. Deze tentoonstelling werpt aan de hand van schilderijen en voorwerpen nieuw licht op het samenleven in ons land van Lutheranen, Calvinisten, remonstranten en katholieken in de 17e eeuw. Hoofdconservator Ruud Priem houdt op *zondag 8 september*, speciaal voor leden van Oud-Utrecht, een lezing over een aantal hoogtepunten uit de expositie en het verhaal dat die vertellen over de onderlinge maatschappelijke verhoudingen.

De lezing, mogelijk gemaakt door de Vereniging Vrienden van het Catharijneconvent, vindt plaats in het Auditorium van het museum, Lange Nieuwstraat 38. Aanvang 11.30 uur (ontvangst vanaf 11.00 uur). Toegang is gratis, aanmelden via info@catharijneconvent.nl of (030) 231 38 35.

Historisch Café

Op *vrijdag 13 september* spreekt Bert Gasenbeek, onderzoeker geschiedenis humanistiek en directeur van het J.P. van Praag Instituut (Universiteit van Humanistiek), over de geschiedenis van het naoorlogse humanisme in Utrecht.

Op *vrijdag 11 oktober* houden filosoof en literatuurhistoricus Niels Bokhove en kunsthistoricus Mark van Gend een inleiding over de Dada-beweging en de beroemde Utrechtse Dada-avond op 29 januari 1923, waarvan op 20 oktober in het Gebouw K&W een reconstructie plaatsvindt (zie achterzijde van dit nummer).

Het Historisch Café vindt plaats op de eerste verdieping van het Bartholomeus Gasthuis, Lange Smeestraat 40. Toegang is gratis, aanvang 17.15 uur zaal open vanaf 17.00 uur

Excursie Humanisme

Op *woensdag 25 september* is Jules Brabers de gids tijdens de wandeling 'Wortels van het Humanisme in Utrecht'. De heer Brabers, (militair) historicus en archivaris bij het Humanistisch Historisch Centrum, voert de deelnemers langs gebouwen en huizen waar mensen woonden en werkten die veel voor het humanisme betekend hebben.

De wandeling start om 14.00 uur bij de Universiteit voor Humanistiek, Kromme Nieuwe Gracht 29. Deelname kost € 5,-. Opgeven: telefonisch op 18 september tussen 14.00 en 16.00 uur bij Jannes van der Wal: (030) 271 60 49 (geen voicemailbericht).

Colofon

Tweemaandelijks tijdschrift - 86e jaargang nr. 4 / augustus 2013 / ISSN 1380-7137

Deadline agenda nummer 5: 1 september 2013

Een uitgave van de Vereniging Oud-Utrecht, vereniging tot beoefening en verspreiding van de kennis der geschiedenis alsmede het waken over het behoud van het cultureel erfgoed van stad en provincie Utrecht.

Losse nummers prijs: € 2,50. Verkrijgbaar bij Het Utrechts Archief Hamburgerstraat 28, Polare Stadhuisbrug 5, Bruna Nachtegaalstraat 83, Bruna Zevenwouden 220, Museum Catharijneconvent Lange Nieuwstraat 38 en Utrecht Toerisme Domeinplein 9.

Redactie Maurice van Lieshout (eindredactie), Leen Dorsman, Elisabeth de Ligt, Marion van Oudheusden, Joyce Pennings, Pierre Rhoen, Bettina van Santen, Kaj van Vliet.

Redactieadres Postbus 131, 3500 AC Utrecht / redactie.tijdschrift@oud-utrecht.nl

Bijdragen Sturen aan de redactie. Aanlevering via e-mail. Maximale omvang is 2.500 woorden incl. noten en literatuuropgave. Auteurs wordt gevraagd zich te houden aan de redactionele richtlijnen, verkrijgbaar via de redactie of in te zien op de website. Illustratiesuggesties zijn zeer welkom.

Ontwerp Jeroen Tirion [BNO], Utrecht **Druk** Roto Smeets Grafiservices

Vereniging Oud-Utrecht - Voorzitter H.A.H.A. (Heins) Willemsen **Secretariaat** Postbus 91, 3500 AB Utrecht / tel: 0647 980 928 / secretariaat@oud-utrecht.nl **Penningmeester** Postbus 91, 3500 AB Utrecht **Ledenadministratie** ING-bank 575 520, Zoetermeer. U kunt zich opgeven door te schrijven naar Oud-Utrecht, Leiwater 67, 2715 BB Zoetermeer. *Opzegging van het lidmaatschap dient schriftelijk te geschieden bij de ledenadministratie vóór 1 december.* **Contributie** € 30,- per jaar (huisgenootlidmaatschap € 12,50 / jongeren tot 26 en U-pashouders € 17,50 / bedrijven € 50,-).

Leden van wie het e-mailadres nog niet bekend is, wordt verzocht dit door te geven aan ledenadministratie@oud-utrecht.nl.

Oud-Utrecht gaat Dada!

20 oktober 2013

Na de geslaagde Buitendag in Zeist en Soesterberg op 15 juni van dit jaar maakt de jubilerende vereniging zich op voor het volgende evenement in het kader van het lustrumjaar.

Op zondag 20 oktober is in Gebouw Kunsten en Wetenschappen een zo getrouw mogelijke reconstructie te horen en te zien van een bijzondere gebeurtenis uit 1923, het oprichtingsjaar van Oud-Utrecht. Op 29 januari van dat jaar vond de beroemde en beruchte **Utrechtse Dada-avond** plaats en wie er toen bij was, had het er nog jaren lang over. Daarom mag u deze eenmalige opvoering niet missen!

Ook het **Historisch Café** van vrijdag 11 oktober en een podiumavond in **Kunstliefde** (vrijdag 18 oktober) zullen in het teken staan van Utrecht en Dada.

De voorstelling begint om 14.00 uur en zal duren tot circa 16.15 uur. Entree kost slechts €5,-, te betalen aan de zaal. Reserveren verplicht: vanaf 10 september via de website www.oud-utrecht.nl. Telefonisch opgeven kan uitsluitend op 10 september van 10.00 tot 12.00 en van 14.00 tot 16.00 uur bij Wim Deijkers (030) 236 45 47.

Oud@Utrecht⁹⁰

Projectontwikkeling
Bemiddeling
Verhuur
Bouw

LISMAN
EN **LISMAN**
BOUW & VASTGOED

Laan van Vollenhove 2925 Zeist • +31 (0) 30 69 5 66 44 • www.lismanenlisman.nl